

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**БЮДЖЕТ ЧАСУ В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ
МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО І МАЛОГО МІСТА**

Виконала: студентка, II курсу,
групи 8.0548
спеціальності 054 «Соціологія»
Ашихіна А.С.

Керівник: к.соц.н., доцент
кафедри соціології,
Ратушна Т.О.

Рецензент: д.філос.н., професор,
професор кафедри соціології,
Лепський М.А.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціології та управління
Кафедра Соціології
Рівень вищої освіти Магістр
Спеціальність 054 «Соціологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

В.О. Скворець _____

04 червня 2019 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Ашихіній Анні Сергіївні

1. Тема роботи (проекту) Бюджет часу в повсякденному житті мешканців великого і малого міста

Керівник роботи Ратушна Таїсія Олександрівна, к.соц.н.

Затверджені наказом ЗНУ від 29 травня 2019 року № 803-с

2. Строк подання студентом роботи 11 січня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи Артемов В. А. К истории возникновения исследований бюджетов времени. Социологические исследования. 2003. No 5. С. 141-149. URL: http://ecsocman.hse.ru/data/590/662/1216/016-ARTEMOV_V.A.pdf; 2. Руководство по подготовке статистических данных об использовании времени для оценки оплачиваемого и неоплачиваемого труда. 2007, 440 с.; 3. Особливості організації способу життя мешканцями мегаполісів і невеликих міст / Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України. Київ-Житомир: Вид-во ЖДПУ ім.І.Франка, т.7, вип.20, Ч. 1, 2009. С. 59-62.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1. Визначити поняття «бюджет часу», «повсякденне життя», «велике та мале місто».
2. Здійснити аналіз попередніх досліджень бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста. 3. Визначити принципи і методи дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста. 4. Визначити сутність і зміст повсякденного життя міського населення. 5. Дослідити організацію бюджету часу міського населення. 6. Дослідити бюджет часу в повсякденному житті мешканців великого і малого міста. 7. Обґрунтувати емпіричний метод дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста . 8. Проаналізувати результати емпіричного дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста. 9. Сформулювати рекомендації щодо формування бюджету часу містян.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Ратушна Т.О., доцент кафедри соціології	05.09.19	05.09.19
Розділ 2	Ратушна Т.О., доцент кафедри соціології	14.10.19	14.10.19
Розділ 3	Ратушна Т.О., доцент кафедри соціології	12.11.19	12.11.19

7. Дата видачі завдання 04 червня 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та формулювання теми роботи	Травень 2019	<i>виконано</i>
2.	Опрацювання наукових джерел	Червень-Серпень 2019	<i>виконано</i>
3.	Робота над вступом	Вересень 2019	<i>виконано</i>
4.	Робота над першим розділом	Вересень-Жовтень 2019	<i>виконано</i>
5.	Робота над другим розділом	Жовтень 2019	<i>виконано</i>
6.	Проведення соціологічного дослідження	Листопад-Грудень 2019	<i>виконано</i>
7.	Робота над третім розділом	Листопад 2019	<i>виконано</i>
8.	Робота над висновками	Грудень 2019	<i>виконано</i>

Студент _____ А.С. Ашихіна

Керівник роботи (проекту) _____ Т.О. Ратушна

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Т. О. Ратушна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра складається з: 75 сторінок, 63 позицій у списку літератури, 3 додатків.

БЮДЖЕТ ЧАСУ, ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ, ВЕЛИКЕ ТА МАЛЕ МІСТО

Мета наукового дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично виявити відмінності у бюджетах часу мешканців великого та малого міста та чинники, що їх зумовлюють.

Об'єкт: повсякденне життя міського населення.

Предмет: бюджет часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста.

Методи наукового дослідження: системний, соціокультурний, аксіологічний, метод, глибинне інтерв'ю.

Гіпотеза дослідження: особливості способу життя городян великого та малого міста полягають у специфічних рисах середовища та у відмінностях усталеного способу взаємодії людини в різного типу соціальних ситуаціях, що зумовлює різницю у організації повсякденного життя та формуванні бюджету часу.

Висновки: 1. Так, під малим містом розуміємо міста з чисельністю від 25 тис до 70 тис та щодо великого міста, то це міста чисельністю від 400 та понад 800 тис. Бюджет часу – це сукупний розподіл фонду часу доби мешканців великих та малих міст по напрямкам його використання, який складається з робочого і позаробочого часу.

2. Великому місту притаманне більш насичене та рухоме життя, котре характеризується великими відстанями, ритмічним темпом життя, мобільністю, швидким переключенням з одного об'єкту на інший. В малому місті вона є більш стриманою, урівноваженою з повільним темпом життя.

3. Бюджет часу людини визначається унікальною індивідуальністю людини, ціннісними орієнтаціями та соціально-культурними особливостями середовища, в котрому вона проживає. Ці особливості задають деякі обмеження повсякденності та визначають межі індивідуалізації повсякденного життя.

SUMMARY

Master's qualification work consists of: 75 pages, 63 literature sources, 3 annexes.

TIME BUDGET, EVERYDAY LIFE, BIG AND LITTLE CITY

Purpose of the scientific research: to theoretically substantiate and empirically identify differences in the budgets of the time of the inhabitants of the big and small city and the factors that cause them.

Research object is the everyday life of the urban population.

Subject is time budget in the life of residents of a large and small city

Research methods: systematic, socio-cultural, axiological, method, in-depth interview.

Hypothesis of the study: the peculiarities of the way of life of the citizens of a large and small city lie in the specific features of the environment and in the differences of the established way of human interaction in different types of social situations, which causes a difference in the organization of daily life and budgeting time.

Conclusions: 1. Small town refers to cities with numbers from 25 thousand to 70 thousand, large cities, these cities with numbers from 400 to less than 800 thousands. Time budget is the aggregate distribution of time fund by residents of large and small cities according to the directions of its use, which consists of working and non-working hours.

2. The big city is characterized by a more rich and moving life, characterized by long distances, a rhythmic pace of life, mobility, rapid switching from one object to another. In a small town it is more restrained, balanced with a slow pace of life.

3. The budget of a person's time is determined by the unique individuality of the person, the value orientations and socio-cultural features of the environment in which he lives. These features impose some limitations on everyday life and define the limits of individualization of everyday life.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ БЮДЖЕТУ ЧАСУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО ТА МАЛОГО МІСТА.....	10
1.1. Уточнення сутності основних понять: «бюджет часу», «повсякденне життя», «велике та мале місто».....	10
1.2. Аналіз попередніх досліджень бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста.....	18
1.3. Принципи і методи дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста.....	24
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ ЧАСУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО ТА МАЛОГО МІСТА.....	32
2.1. Сутність і зміст повсякденного життя міського населення.....	32
2.2. Організація бюджету часу міського населення.....	38
2.3. Бюджет часу в повсякденному житті мешканців великого і малого міста.....	42
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ ЧАСУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО ТА МАЛОГО МІСТА.....	46
3.1. Обґрунтування емпіричних методів дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста.....	46
3.2. Аналіз емпіричної інформації дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста.....	51
3.3. Рекомендації щодо формування бюджету часу містян.....	61
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	70
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність. Соціальні зміни у сучасному українському суспільстві підвищують соціальну цінність часу. Раціональне використання часу дозволяє правильно розподіляти свої фізичні активності, повноцінно задовольняти усі базові особистісні потреби та безболісно адаптуватись до соціальних змін.

Час є абсолютно вичерпним ресурсом, його так просто не можна заощадити або взяти більше, ніж він є. Гроші, знання, інший капітал можна нарощувати нескінченно, а ось час строго обмежений – його ніяк не повернути, не купити і не додати.

За кожним рядком бюджету часу, за кожною тимчасовою витратою стоять живі люди з їх інтересами, ціннісними орієнтаціями і конкретними видами діяльності. Так, говорячи про представника великого міста ми виокремлюємо певні специфічні темпоральні риси, котрі властиві мешканцям мегаполісу – це, наприклад, пунктуальність і відповідні їй навички регулювання швидкості пересування по місту, дотримання певного розкладу дня тощо. Те, що городянину маленького міста здається метушливістю, для городянина мегаполісу стає звичною нормою повсякденної поведінки.

Життєдіяльність людей маленького міста дуже різниться від великого. Підвищена густота населення та міжособистісних контактів, загальна «гаджетизація», функціонування багатьох установ у нічні години – це лише неповний перелік нового обличчя великих міст. Невблаганний темп життя великого міста характеризується відсутністю спокою, втомою від постійної присутності в натовпі, дорожніми заторами та величезними чергами.

Наскрізною ознакою способу життя у великому місті є дефіцит вільного часу громадян, чия життєдіяльність за ринкових умов дедалі частіше підпорядковується принципу «час – це гроші». Непродуктивні втрати часу за цією логікою рівнозначні втраті грошей. Городяни вимушені більш обмірковано ставитись до бюджету свого часу аби не піддаватися відволікаючим об'єктам, чого не можна казати про мешканців малих міст.

Життєдіяльність мешканців малих міст є більш стриманою, урівноваженою, вони можуть навіть не помічати проблеми, з котрими стикаються представники великих міст. Але в життєдіяльності мешканців як великих так і малих міст присутні поглиначі часу, яким навіть придумали назву – хронофаги, вони можуть різнитися але повністю позбутися їх неможливо.

Сучасні розкрадачі часу – це не тільки люди, а й неживі об'єкти і різні бізнес-процеси, дії, які організовані неефективно. Сюди можна віднести побутові та медіахронофаги: дорога, черга, безлад на робочому місці, пошук потрібного, виконання прохань, великий потік інформації, соціальні мережі, інтернет-серфінг, телевізор, комп'ютерні ігри, телефон та багато інших.

Уникнути хронофагів неможливо, але цілком можливо уберегти від них якусь частину свого часу. У наш час з'явилося багато можливостей, котрі покликані заощаджувати час людині, наприклад, прибігати до використання таксі замість громадського транспорту, віддавати перевагу спілкуванню в режимі оффлайн на заміну «живої зустрічі», замовляти кур'єрський сервіс на заміну вистоюванню в черзі, читати книгу або робити щось корисне під час заторів на заміну просто перебування. Городяни таким чином можуть витіснити поглиначів часу, котрі заважають і відволікають від запланованих справ.

Дослідження бюджетів часу мешканців великого та малого міста є актуальним, оскільки дає можливість оцінити уподобання населення, з'ясувати проблемні «ситуації» у структурі дозвілля, а також допомогти організувати та оптимізувати час свого життя.

Проблемна ситуація. Перманентні зміни у сучасному українському суспільстві породжують особливу соціальну цінність – час. Нераціональне використання часу призводить до певних дисбалансуючих наслідків у всіх сферах життя людини, тому важливим є вивчення можливостей його організації та ефективного використання. Одним з важливих інструментів в даному напрямку є дослідження бюджету часу, однак поки що він використовується недостатньо. Його вивчення дає багатий матеріал для аналізу багатьох проблем

міського населення, що можуть успішно вирішуватися на базі конкретних уявлень про витрати часу і пошуку на їх підставі його резервів.

Об'єкт. Повсякденне життя міського населення.

Предмет. Бюджет часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста.

Метою роботи є: теоретично обґрунтувати та емпірично виявити відмінності у бюджетах часу мешканців великого та малого міста та чинники, що їх зумовлюють.

Для реалізації поставленої мети нам необхідно вирішити наступні *наукові завдання:*

- уточнити сутність ключових понять: «бюджет часу», «повсякденне життя», «велике та мале місто»;
- здійснити аналіз попередніх досліджень бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста;
- визначити принципи і методи дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста;
- визначити сутність і зміст повсякденного життя міського населення;
- дослідити організацію бюджету часу міського населення;
- дослідити бюджет часу в повсякденному житті мешканців великого і малого міста;
- обґрунтувати емпіричний метод дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста;
- проаналізувати результати емпіричного дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста;
- сформулювати рекомендації щодо формування бюджету часу містян.

Гіпотеза дослідження. Особливості способу життя городян великого та малого міста полягають у специфічних рисах середовища та у відмінностях усталеного способу взаємодії людини в різного типу соціальних ситуаціях, що

зумовлює різницю у організації повсякденного життя та формуванні бюджету часу.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та 3 додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ БЮДЖЕТУ ЧАСУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО Т МАЛОГО МІСТА

1.1. Уточнення сутності основних понять: «бюджет часу», «повсякденне життя», «велике та мале місто»

Понятійно-категоріальний апарат відіграє одну з провідних ролей в організації наукового дослідження, тому в основі будь-якого наукового аналізу в першу чергу лежить завдання з'ясування змісту наукових понять і категорій. До ключових понять нашої дипломної роботи належать такі поняття як «бюджет часу», «повсякденне життя», «велике та мале місто».

Розкриваючи зміст поняття «бюджет часу» ми висвітлимо декілька наукових поглядів та трактувань. Як вважають радянські дослідники, першим хто ввів у науковий обіг термін «бюджет часу» на початку ХХ ст. був президент Американської соціологічної асоціації Ф. Г. Гіддінгс. Його слухачі в якості практичних занять повинні були «вести масові спостереження за поведінкою протягом ряду днів різних осіб». Мета такого спостереження полягала у вивченні «різних способів життя і поведінки в залежності від приналежності спостережуваного суб'єкта до того чи іншого соціального прошарку» [1, с. 141-149].

Відомий соціолог П. А. Сорокін в 20-х рр. минулого століття в своїх дослідженнях також використовував поняття «бюджет часу людини», «бюджет доби». Він використовує його в двох основних сенсах: по-перше, як метод отримання кількісної інформації про повсякденну діяльність, про витрати часу на ті чи інші види діяльності, заняття, в тому числі і «в супроводі» показників часу – «бюджет доби» з відміткою про «регулярність і нерегулярність» занять; по-друге, як форму подання фактичних даних про використання фонду часу на основні заняття, або, навпаки, як сукупність занять, виміряних часом – «бюджет часу» [1, с. 147].

В проблематиці бюджетів часу панувала і панує матеріалістична (в сенсі соціально-економічної зумовленості діяльності людей) теоретична орієнтація, згідно з якою час постає однією з форм багатства людини, соціальної групи і суспільства. Воно розподіляється і споживається відповідно до досягнутого рівня розвитку продуктивних сил і характером виробничих (тобто соціальних) відносин. Бюджет часу – це розподіл всього фонду часу доби (тижні, місяці, роки і т.п.) на різні види діяльності, що здійснюються тією чи іншою сукупністю людей [2, с. 237-240].

Бюджет часу населення у Великій радянській енциклопедії визначається як «система показників, що характеризує розподіл витрат часу (доби, тижня, місяця, року) за видами його використання як окремого працівника (робітника, колгоспника, службовця і ін.) і його сім'ї, так і певної групи населення. Вивчається шляхом проведення спеціальних обстежень, в процесі яких за певний проміжок часу і відповідно до прийнятої класифікації враховуються витрати часу до відповідного фонду часу» [3].

Згідно з соціологічним енциклопедичним словником бюджет часу – це розподіл тимчасових витрат за видами їх використання [4, с. 54].

Отже, спираючись на наукові підходи щодо визначення бюджету часу, в якості робочого поняття ми будемо використовувати наступне: бюджет часу – це сукупний розподіл фонду часу доби мешканців великих та малих міст по напрямкам його використання, складається з робочого і позаробочого часу.

Проблема бюджету часу нерозривно пов'язана з такою стороною життя містян як повсякденність. Повсякденне життя починає вивчатися глибоко і систематично з початку ХХ століття. Якщо до цього дана сторона життя людини і суспільства в цілому не припускала системного її аналізу в філософських, історичних, соціологічних працях, обмежуючись часто лише простим описом побутової сфери, то в ХХ столітті можна спостерігати вибух інтересу до категорії «повсякденність», який з часом стає ще гостріше.

У соціологічних працях вивченням групи проблем повсякденного життя займається «соціологія повсякденності» спільно з декількома

взаємопов'язаними напрямками соціології ХХ ст., а саме: символічного інтеракціонізму, феноменологічної соціології та етнометодології.

На сьогодні не існує чіткого визначення, що таке повсякденність. Її предметність видається самозрозумілою; більшість авторів, котрі пишуть про повсякдення, не пояснюють свого об'єкту дослідження, ототожнюючи її зі звичайним щоденним життям, з тим, що роблять зазвичай люди, з побутом, з приватним життям, непублічною сферою буття тощо, тобто йдеться про різні сторони «життєвого світу» людини.

Вперше об'єктом соціологічних досліджень повсякденність стає в межах феноменологічної соціології. Повсякденність у феноменологів – це особливий концептуальний модус життєвої реальності, «життєвого світу». Австрійсько-американський філософ і соціолог А. Шюц одним із перших указав на повсякденний характер життєвого світу, ввівши термін «повсякденне» в теоретичне мислення. Він запропонував відмовитися від сприйняття «світу, в якому ми живемо», як наперед заданого й зосередитися на процесі складання картини цього світу в людей, виходячи з їх прагнень, фантазій, сумнівів, реакцій на приватні події, спогадів про минуле й уявлень про майбутнє. Ним було виділено шість конституюючих елементів, формальних структур повсякденності: її практичний характер, її безсумнівність, самоочевидність, активний характер свідомості («напруженість свідомості»), темпоральні характеристики повсякденності, які типізують інтерсуб'єктивність повсякденності [5, с. 130-136].

Е. Гуссерль зазначав, що щоденна практика – це та сфера, де людина існує безпосередньо, тому і є саме тим фундаментом, на який повинна орієнтуватися наука [6, с.144]. Відповідно до його концепції, повсякденність виступає в якості найбільш очевидної, звичної сфери існування людського суспільства. Вона дана безпосередньо, а тому є для Гуссерля свого роду критерієм істинності.

Альфред Шюц, як і Е.Гуссерль, намагався пов'язати абстрактні наукові знання з реаліями щоденного життя. Він зосередив свої дослідження на процесі

складання картини світу у людей, виходячи з їх прагнень, сподівань, фантазій, сумнівів, мрій, реакцій на певні події [7, с. 116]. Таким чином, А. Шюц розумів повсякдення як поле безпосередньої діяльності людини.

Ідеї німецьких науковців Е. Гуссерля й А. Шюца заклали теоретичні основи історії повсякденності.

Провідні представники феноменологічної соціології знання та послідовники А. Шюца П. Бергер та Т. Лукман визначають, що повсякденне життя являє собою реальність, яка інтерпретується людьми і має для них суб'єктивну значимість як цілісного світу [8, с. 6-8].

Науковці виокремлюють у світі повсякденного життя просторову і тимчасову структури. Просторова структура має соціальний вимір, завдяки тому факту, що зона маніпуляцій індивіда перетинається із зоною маніпуляцій інших людей. Але набагато важливішою для них постає тимчасова структура. Темпоральність – це властивість, котра властива свідомості. Потік свідомості завжди впорядкований у часі. Можна розрізняти різні рівні темпоральності, оскільки вона характерна для будь-якого суб'єкта. Кожен індивід відчуває внутрішній плин часу, яке засноване на психологічних ритмах організму, хоча і не тотожних йому [8, с. 30-35].

Цікавою є концепція габітусу П'єра Бурд'є, де світ повсякденності постає системою певних практик – звички, жести, поведінка, мотиви, оцінки, – які є вираженням смаків і ціннісних орієнтацій особистості. Особливості цих повсякденних практик формуються під час індивідуальної соціалізації. Габітус являє собою культурну організацію щоденних практик, де останній не обмежується тільки рамками соціальних дій. Повсякденність тісно пов'язана з рутинізацією. Будь-яка людська діяльність стикається з габітуалізацією, яка певним чином спрощує соціальне життя індивідів, робить його більш стабільним, мінімізує кількість затрачених зусиль для досягнення певного результату.

Ще один підхід до розгляду структур повсякденності реалізовано в концепції класика сучасної соціології Н. Еліаса – автора однієї з

модерністських соціологічних концепцій другої половини ХХ ст., який стверджував, що структура повсякденності не має характеру більш-менш автономної структури, але є складовою структури певного соціального прошарку [9, с. 150-160]. Н. Еліас ставить питання: чи існує взагалі така особлива сфера зі своєю власною структурою і визначеною автономією? «Структури повсякденних ситуацій відрізняються від усіх інших тим, що явно не мають визначеного характеру, не можуть бути охарактеризовані за допомогою загального поняття. Вони історично мінливі і разом з тим нерідко виявляють дивну «резистентність», стійкість в умовах, що змінюються».

Крім поняття «повсякденне життя», подібні значення мають поняття «побут» і «щоденність», також найчастіше уживані як синоніми поняття «повсякденність». За терміном «щоденність» у принципі можна визнати синонімічність. Хоча дане слово має аж занадто стійке оціночно негативне забарвлення, що робить наукове вживання даного терміна, на наш погляд, небажаним. Хочеться згадати, що іноді мають місце спроби розмежувати наукове вживання понять «повсякденність» і «щоденність» [10, с. 5-30]. Однак вони дуже плутані і непереконливі, як нам уявляється, саме внаслідок нездатності абстрагуватися від оцінного наповнення терміна «щоденність», що у науковому аналізі не може мати місця і, тим більше, не може слугувати змістовним наповненням наукового поняття.

Звертаючись до поняття «побут», потрібно визнати, що даний феномен має свої характерні риси, відмінні від описуваних терміном «повсякденність». Слід зазначити, що скільки-небудь виразного визначення даного терміна (крім як ототожнення його з явищами повсякденної реальності) у соціологічній і філософській літературі знайти поки що не вдалося.

На наш погляд, під терміном «побут» варто розуміти досвід і практики «домашнього життя», тобто такого, котре спрямоване на забезпечення найпростіших потреб у їжі, теплі і т.д. Таким чином, сфера побутових практик вужча сфера повсякденної реальності і є одним з її структурних елементів.

У академічному «Словнику української мови» слово «повсякденність» означене як абстрактний іменник, що окреслює «те, що буває кожного дня, щодня». Як варіанти поняття пропонується також «щоденність», «повсякдення», «повсякдень». У «Словнику української мови» Б. Грінченка знаходимо такі роз'яснення: «Повсякденщина – обыденность. Повсякденний – ежедневный. Повсякденно – ежедневно» [11, с.1845]. Відома сучасна російська дослідниця приватного і повсякденного життя Н. Пушкарьова визначає повсякденність як реальність, що інтерпретується людьми і має для них суб'єктивну значущість як цілісний життєвий світ [12, с.14].

На думку М. Жулевої, повсякденність охоплює все те, з чого складається життя людини: її становище, потреби та можливості їх вдоволення. До повсякдення вона зараховує також взаємовідносини, вчинки, ідеали, звичаї і традиції, ціннісні орієнтації, які регулюють поведінку людей, індивідуальну і колективну практику, форми комунікації. Поняття і явище повсякденність стосується також «ментальних стереотипів»: думок, переживань, ідеалів, норм, звичок тощо [13, с. 5].

Головним призначенням повсякденності, на думку вітчизняного культуролога Я. Куденко, є турбота про збереження органічного тіла людини і створення йому фізичного і психологічного комфорту, що визначає утилітарно-прагматичний характер даного феномена [14, с. 161].

Дослідниця В. Антипіна теж розглядає повсякденність як комплекс прагматичних зусиль індивіда, спрямованих на задоволення біологічних, соціальних і духовних потреб і зміну зовнішніх умов існування людини [15, с. 8].

Реальність повсякденності існує як звичний, знайомий, обжитий світ, повторюваний з дня на день у діях, думках, подіях. Феноменологи розуміють її існування як процес постійного відтворення, конструювання життєвої реальності в діях, думках, вчинках людини, у процесі взаємодії з іншими людьми. При всіх відмінностях у підходах до повсякденності, в вітчизняній і

зарубіжній науці виділяють наступні групи, що стосуються даної проблематики:

- 1) макро і мікросередовище (природа, країна, місто та село, помешкання);
- 2) людське тіло і турботи про його біологічні і соціокультурні функції, серед них ключовими умовно можна виділити особистісно-визначальні і соціально-значимі моменти в житті людини (народження, створення сім'ї, її розвиток, сімейні стосунки, смерть, міжособистісні відносини в різних мікросоціальних групах (територіальних, професійних, конфесійних тощо);
- 3) дозвілля (ігри, розваги, громадські і сімейні свята і обряди) тощо [16, с. 177].

У нашій роботі ми будемо спиратись на наступне визначення поняття «повсякденне життя» – звичний, знайомий, обжитий світ, повторюваний з дня на день у діях, думках, подіях, яке інтерпретується людьми і має для них певну суб'єктивну значущість.

Для повного розкриття проблематики бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста розглянемо різні підходи до визначення категорій «велике місто» та «мале місто».

Термін «місто» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «сшіаз» і означає місто-державу, що й дало подальший розвиток слову «цивілізація», яке визначалося як «життя у місті» [17, с. 30].

Визначення категорії «місто» не належить до числа наукових термінів. У різні епохи та у різних кінцях світу «містами» називали явища з неоднаковими ознаками та різним змістом. Так, наприклад, на початку ХХ століття М. Вебер з економічної точки зору визначив, що містом є поселення, в якому діє ринок», де «ринок» означає «наявність регулярного товарообміну усередині поселення в якості істотної складової частини доходу та задоволення потреб населення. Із соціологічної точки зору місто представляє собою поселення, тобто проживання у тісно примикаючих один до одного домах, які складають настільки широке населене місце, що взаємне особисте знайомство мешканців

один з одним, яке відрізняє сусідський зв'язок, у ньому відсутній [18, с. 335-336].

Сьогодні сучасні дослідження вчених пропонують найрізноманітніші визначення цього поняття з позиції різних підходів.

Згідно з соціальним підходом місто є суспільно-просторовими формами буття суспільства, які концентрують великий людський, виробничий, освітній, культурний, науково-технічний, управлінський та інші потенціали [19, с. 184]

З позиції державного управління місто – значний за розміром населений пункт, адміністративний, торговельний, промисловий і культурний центр. Виокремлений природній простір, який містить штучні рукотворні простори (економічний, соціокультурний тощо) існування та життєдіяльності територіальної громади міста. [20, с. 177].

Цікавим є економічний підхід Є. Регульського до визначення поняття «місто», де останнє являє собою велике поселення з концентрацією в нього великої кількості населення, яке переважно займається не сільськогосподарськими видами діяльності [21, с. 31].

Згідно з правовим підходом місто є таке відособлене від села у правовому відношенні поселення, яке є більш чи менш значимим та тривалим скупченням людей на більш чи менш обмеженій території [22, с. 9].

Згідно з управлінським підходом місто – це населений пункт, віднесений відповідно до законодавства держави до категорії міст. У ньому сконцентрована значна кількість населення, яке переважно зайняте у сфері промислового виробництва, транспорту, торгівлі, соціального обслуговування, науки, культури. Місто має свою територію, окреслену порівняно стійкими межами

Географічний підхід визначає місто як поселенську групу з великою щільністю населення, яка розташована на певній території, вона характеризується ступневістю спеціалізації, складною суспільною, політичною та економічною організацією.

На нашу думку, найбільш повне визначення поняття «місто» було надано З.Сіройчею [21, с. 35]. Він визначав, що місто – це історично сформована, соціально та економічно розрізнена, щільно збудована та просторово сконцентрована поселенська одиниця, що має законодавчо визначений статус і являє собою складну територіальну суспільно-економічну систему. Дане визначення виходить з декількох підходів (суспільного, економічного, правового та географічного), що виділяє його серед вже існуючих.

Для нашого дослідження важливо класифікувати міста за чисельністю населення. Ми будемо спиратися на класифікацію М. Агафонова. Він поділив міста таким чином: найменші – до 25 тис. жителів; малі – 25-70 тис.; середні – 70-250 тис.; великі – 250-400 тис.; дуже великі – 400-800 тис.; найбільші – понад 800 тис. Автори даного виду класифікації намагались більш точно співвіднести людність міст з їх адміністративним статусом та соціально-економічними функціями [23, с. 45].

У нашому дослідженні під малим містом ми будемо розуміти міста з чисельністю від 25 тис до 70 тис та щодо великого міста, то це міста чисельністю від 400 та понад 800 тис.

Отже, спираючись на різні наукові підходи ми визначили сутність ключових понять, які стосуються теми нашої дипломної роботи, і якими будемо керуватись під час її розкриття.

1.2. Аналіз попередніх досліджень бюджету часу в життєдіяльності містян великого та малого міста

Вивчення бюджету часу є поширеною темою наукових досліджень у колишньому СРСР та на Заході.

Спочатку дослідження використання часу робилися в основному науковцями та науково-дослідними інститутами. Однак в період після Другої світової війни було відзначено колосальне зростання досліджень бюджету часу в розвинених країнах, де наукові дослідження використання часу включали в

себе багато нових розробок в області вибіркового обстеження, а також методів співбесід, записів і кодування [24, с. 141-149].

У розвинених країнах обстеження часу робилися національними статистичними службами в 60-х роках, і багато інших країн приступили до цих обстежень в 70-х роках. Принаймні по одному офіційному національному обстеженні використання часу було проведено в Австралії, Канаді, Японії та Нової Зеландії, а також практично у всіх країнах Західної та Східної Європи.

Методологічне та методичне підґрунтя для вивчення діяльності людини за допомогою методу бюджету часу заклали С. Струмилін, Г. Пруденський, Б. Грушин, В. Патрушев, Л. Гордон, Е. Клопов [24, с. 140-145].

Дослідження бюджетів часу населення у вітчизняній соціальній науці були зроблені в середині XIX в. відомими російськими соціальними статистиками Д. Журавським, Н. Зібером, Н. Романовим і ін. Ці дослідження носили економіко-статистичний характер і акцент у них робився на вивчення структури робочого часу з метою оцінки витрат праці в робочих і селянських сім'ях. Соціологи як вітчизняні, так і західні підключилися до досліджень бюджетів часу вже дещо пізніше, в 20-х рр. [25, с. 141-149].

Найбільш значущими в цей період вважаються обстеження бюджетів часу робітників і селянських сімей, проведені під керівництвом С. Струмиліна [26, с. 120]. Під його керівництвом було виконано перше досить чітко описане обстеження бюджетів часу сімей робітників, доповнене вивченням їх доходів і витрат, а також речової обстановки робітничої родини. У 1923 р С. Струмилін провів обстеження в сім'ях селян. Загальне завдання дослідження - вивчення змін в образі життя як в порівнянні з дореволюційним часом, так і в перші роки радянської влади. Надалі було зроблено ще кілька спроб поєднання обстежень бюджетів часу з отриманням прибутково-видаткових бюджетів сімей (педагогічних і наукових працівників, сімей робітників і колгоспників і ряду інших), з вивченням їх стомлюваності і стану здоров'я [27, с.71-76]. Сім'я була головним об'єктом в обстеженнях бюджетів часу, виконаних під керівництвом С. Струмиліна. Але дані про витрати часу фіксувалися не по всім членам сім'ї, а

лише по дорослим і учням. Безпосередній збір первинних даних здійснювали співробітники організацій-замовників і виконавців, а також частина співробітників установ, де велися обстеження.

Використовувався метод А. Кауфмана [28, с. 473-475], що полягає в залученні до обстеження студентів-інтерв'юерів і інструкторів з числа студентів, як правило, слухачів практикуму. При обстеженнях школярів, студентів, педагогів, комсомольських активістів дотримувалася принцип анонімності. Методика опитування полягала в тому, що респонденту пропонувалося відповісти, скільки «зазвичай» він (вона) витрачає часу в день на перераховані інтерв'юером види діяльності. Причому окремо така процедура проводилася в відношенні робітників і вихідних днів. А в обстеженні селян додалися сезони (зима і літо) і перелік важливих, але не обов'язково щоденних занять, за якими слід було встановити кількість днів на місяць (рік), коли ці заняття відбувалися, і час, витрачений на одне заняття. Інтерв'юер по ходу опитування або після заповнення анкети контролював відповіді, дотримуючись вимоги: сума витрат повинна дорівнювати 24 годинам або бути близькою до цієї величини.

Проведенню досліджень бюджетів часу різних категорій населення сприяв рух за вдосконалення умов і організації праці. Виробнича сфера вимагала особливого ставлення до часу як до ресурсу діяльності та вміння раціонально ним розпоряджатися. В економному використанні часу були зацікавлені як працівники, трудові колективи, так і керівники підприємств. Швидкого збільшення числа обстежень по використанню часу сприяло розширення практики самофіксації часу [29, с. 33].

Логіка аналізу привела до необхідності розгляду бюджету часу різних груп населення, включаючи учнів, студентів, науковців, профспілкових активістів і т. п. [30, с. 329-331]. В середині 1920-х рр. педагогічна громадськість була стурбована «перевантаженням, втомуою і хворобливістю зростаючої зміни». У цій ситуації потрібно знання про те, як використовується школярами час для навчання, праці та дозвіллевих занять [31 с. 9], а хронокарта

давала «уявлення про характер робіт і інтересів підлітка» [32, с. 51] у цій інформації були зацікавлені і піонервожаті, які відзначали, що для них важливо знати, скільки часу проводить дитина в сім'ї, чим і як він заповнює години дозвілля і т.п. [33, с. 3, 24]. Обстеження показали і те, як велика домашня робота, особливо у сільських школярів, яка називалася «однією з причин передчасного психофізичного зношування підростаючого покоління» [34, с. 111]. Результати обстежень спростували уявлення про нестачу сну як наслідок перевантаження навчальної та громадською роботою. Висновки для вчителів виявилися різноманітними: необхідні втручання в режим харчування дітей, відповідна робота з батьками, регулювання дитячої праці, організація домашнього читання і самоосвітніх занять дітей, їх дозвілля і т.д. Що стосується завдання сприяння формуванню у школярів більш раціонального ставлення до вільного часу, то зазначалося, що правильний розподіл часу допомагає школяреві «організувати самого себе», що, з огляду на свій час, підліток усвідомлює межу часу.

Важливим також було вивчення бюджету часу представників вищої освіти, оскільки суттєве значення мали відмінності в загальній підготовці основного контингенту дореволюційного (випускники гімназій) і післяреволюційного студентства (робітфаківці), спроби змін в методах навчання [35, с.30], а також майже обов'язкова громадська активність студентів, особливо членів партії та комсомолу. У цій ситуації проблема «перевантаження» і здоров'я для студентів була істотно більш актуальною і гострою, ніж для школярів. Це і стало головною підставою для проведення обстежень бюджетів часу в вузах і технікумах. Обстеження в основному підтвердили наявність перевантаження, яка виражалася в тривалому навчальному дні (більше 8 годин, а при оцінці виходили з прийнятою тоді нормою розумової праці 6 годин в день), в фактичній відсутності днів відпочинку, необхідності виконувати як роботу заради грошей, так і громадську роботу. Порівняння з даними С. Струмліна і А. Кауфмана показали, що за

тривалістю робочого дня студент близький до індустріального робочого і працює більше, ніж студент дореволюційний.

У 50-х рр. ХХ ст. бюджетні обстеження в СРСР стали активно розвиватися в рамках спеціальної галузі статистики - статистики бюджетів часу населення: обстежувалися працівники сільського господарства, промисловості, викладачі вузів, шкіл, міське населення і інші соціальні групи.

Значний внесок у сучасні дослідження бюджету часу, його структури, джерел і функцій зроблено українськими соціологами, про що свідчать публікації Л. Ази, В. Пічі, А. Ручки, Н. Победи, Н. Костенко, О. Балакіревої, А. Бова, О. Беленок та інших.

Сучасні дослідження бюджету часу в основному концентруються на вивченні витрат часу молоддю, як наймобільнішої частини сучасного суспільства. Така увага з боку дослідників саме до цієї групи викликана саме через те що вона входить до складу трудових ресурсів держави, тому результати досліджень можуть слугувати науковим обґрунтуванням удосконалення державної молодіжної політики та можуть бути корисними для освітян, економістів, спеціалістів у галузях індустрії дозвілля, тайм-менеджменту тощо. Прикладом такого дослідження є робота А. Бова та О. Беленка «Бюджет часу київського студентства». Метою дослідження було дослідити розподіл добового фонду часу на різні види діяльності та чинники, які його зумовлюють. Отже, дослідникам вдалося виокремити основні показники варіації розподілів бюджетів часу щодо основних видів діяльності київських студентів. «Ядром» добового графіка сучасного київського студента становлять, за результатами дослідження, користування Інтернетом, безпосереднє спілкування з друзями та підготовка до занять [36, с.8-18].

Особливості організації способу життя мешканцями мегаполісів і невеликих міст дослідив кандидат психологічних наук О. Вернік. Він визначив особливості та динаміку розвитку способу і якості життя сучасної студентської молоді з різних місць проживання. О. Вернік проаналізував кількісні розподіли респондентів в досліджуваних групах за рівнем адекватності оцінки часу.

Вибірка досліджуваних складалась зі студентів вищих навчальних закладів м.Києва та м.Ужгорода.

Досліднику вдалося виокремити п'ять рівнів адекватності оцінки часу: 1-й рівень «надпрофіцитний», 2-й рівень «профіцитний», 3-й рівень «адекватний», 4-й рівень «дефіцитний», 5-й рівень «наддефіцитний». Дослідник дійшов висновку, що основну кількість оцінок в групі мешканців мегаполісу зосереджено на п'ятому рівні – «наддефіцитному» (52%), в якому часу для справ необхідно значно більше ніж його дано. Цей показник більш ніж у два рази перевищує показник адекватної оцінки в даній групі (24%) і майже у десять разів відповідний показник у досліджуваних з невеликих міст (всього 5,5%).

Відповідно, «надпрофіцитний» рівень оцінки часу є значно нижчим від аналогічного показника мешканців невеликих міст (7% проти 12%). В цілому, в ході дослідження Верніку вдалося виокремити наступні особливості розподілів оцінки часу в досліджуваних групах. В першій групі (представники мегаполісу) домінує дефіцитний у часовому контексті спосіб життя, тоді як у другій групі переважає адекватність, а «профіцитний» спосіб у два рази перевищує «дефіцитний» [37, с. 59-61].

Місто, як зазначає соціогеограф В. Покшишевський є складною динамічною системою, для якої конститутивною ознакою дедалі стає кінематика населення. Під останньою автор мав на увазі «просторово-часові пульсації, що мають специфічні (такі, що віддзеркалюють усю сукупність умов праці та дозвілля) ритми – добові, тижневі, сезонні» [38, с. 13]. На наш погляд, усі проаналізовані у цій роботі дослідження детермінують нові виклики, котрі повинні глибше занурити у вивчення специфічних особливостей використання часу мешканцями як великих, так і малих за розміром міст.

Отже, спираючись на наукові дослідження ми можемо зробити висновок, наскільки актуальною постає проблематика бюджету часу у великих та малих містах, та як різняться потреби городян різних за розміром міст до використання часу. Нажаль, національний досвід має не достатньо макроданих,

які б допомогли зробити остаточні висновки про те яким чином мешканці різних за розміром населених пунктів використовують власний час? Який саме рівень адекватності оцінки часу переважає? Чи вміють містяни організовувати життя так аби уникати поглиначів часу? Як змінюється відношення до часу, коли людина переїжджає до великого міста з малого або навпаки? Відповіді на ці питання може дати проведення власного дослідження. Тому, існує ще великий спектр питань щодо особливостей бюджету часу представників різних за розміром міст, котрі потребують детального вивчення.

Отже, різні дослідження стосовно бюджетів часу дають нам певне розуміння цієї проблематики. Але, на жаль, бракує національного досвіду щодо вивчення бюджету часу мешканців у порівнянні великого та малого міста. На нашу думку, цій тематиці приділяється недостатньо уваги як у теоретичному так і в практичному аспектах.

1.3. Принципи і методи дослідження бюджету часу в життєдіяльності містян великого та малого міста

Методологією називають систему принципів наукового дослідження. Саме методологія визначає, якою мірою зібрані факти можуть служити реальною і надійною основою об'єктивного знання [39, с. 20-49]. Дослідження бюджету часу в життєдіяльності містян великого та малого міста здійснюється за допомогою низки послідовних дослідницьких процедур, системи підходів, принципів, методів, які допоможуть детальніше розкрити обрану нами проблематику. Перший рівень методів вивчення соціальних явищ та процесів охоплює загальнонаукові методи, що використовуються у всіх гуманітарних областях знань (структурно-функціональний, діалектичний, системний тощо). Другий рівень відображає методи суміжних соціології гуманітарних наук (нормативний, порівняльний, історичний та ін.).

Методи першого та другого рівнів засновуються на універсальних принципах пізнання. До них відносяться принципи історизму, об'єктивізму та системності [39, с.145-150].

Принцип історизму – розглядає певний відрізок минулого у всій повноті його змісту, в системі відповідних соціокультурних умов. У відповідності з цим принципом здійснюється оцінка минулого. В ній виявляється те нове, що містить в собі знання, що розглядається у порівнянні з попереднім етапом. Цей принцип у своєму дослідженні ми будемо застосовувати для того, аби порівняти, які повсякденні звички були актуальними в різні часи та які прийшли на зміну їм сьогодні. Саме цей метод дозволяє відтворити особливості досліджень використання бюджету часу за доби ХХ століття.

Принцип об'єктивізму – принцип, що тлумачить явища суспільного життя незаідеалогізовано, тобто так, щоб вони не були спотворені чи підігнані в загальноприйнятій рамці. Явища і процеси з позиції принципу об'єктивізму мають бути проаналізовані у сукупності як позитивних так і негативних фактів у всій їх суперечливості та різноманітності. Даний підхід обмежується констатуванням питань, фактів, явищ і подій без аналізу їхніх причин та змісту. Даний принцип допоможе розглянути всі явища бюджету часу не вносячи при цьому те, що не властиве даному явищу іманентно, тобто не вносячи в аналіз суб'єктивного.

Ще одним важливим підходом в наукових дослідженнях є системний підхід. Він представляє собою сукупність загальнонаукових методологічних принципів, в основі яких лежить розгляд об'єктів як цілісної системи.

Системний аналіз передбачає не лише органічне поєднання аналітичного розчленування проблеми на частини та дослідження зв'язків і відношень між цими частинами, а й вимагає розгляду цілей і завдань, загальних для усіх частин, потім відповідно до одержаних результатів – здійснення синтезу загального рішення із частковими рішеннями. Принцип системності передбачає розчленування проблеми на її складові, які доступніші для вирішення, у використанні адекватних спеціальних методів для розв'язання окремих підпроблем і, зрештою, в об'єднанні часткових рішень таким чином, щоб проблема була вирішена загалом.

Тимчасовий простір – необхідна умова здійснення всієї сукупності діяльності людей, задоволення їх громадських і особистих потреб. У зв'язку з цим час, як будь-яка інша форма багатства, вимагає врахування і контролю за його розподілом і витрачанням. Як окремі групи видів діяльності взаємопов'язані між собою, так і види діяльності (в тому числі їх тривалість) в соціоекономічному або демографічному розрізі даної території (міста, області, країни) також взаємопов'язані і взаємозумовлені, представляючи єдину систему. Це передбачає системний підхід до вивчення використання часу, розробку і аналіз балансу сукупного фонду часу всього населення деякого регіону. Всі найважливіші соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, в структурі зайнятості населення або умовах життя окремих соціальних груп відображаються на реальній поведінці людей і використання ними бюджету часу в цілому або окремих його частин [40, с. 237-240].

Також до принципів системного підходу можна додати принцип емерджентності. Його зміст полягає в тому, що властивості окремого елемента не дорівнюють властивостям системи. Тобто кожен елемент системи виконує певні функції, має властивості, але елементи, об'єднані в систему мають такі властивості і виконують такі функції, які не характерні для окремого елемента. При дослідженні бюджетів часу мешканців великих та малих міст цей принцип допоможе проаналізувати різні підсистеми: розподіл витрат часу представників як великого так і малого міста, поглиначів часу, повсякденне життя містян.

Доцільним у нашій роботі буде використання двох методологічних підходів: соціокультурного та ціннісного.

Соціокультурний підхід – методологічний підхід на базі системного підходу, сутність якого полягає в спробі розгляду суспільства як єдності культури і соціальності, створених і перетворених діяльністю людини. Ця єдність, згідно з принципами системного підходу, утворює ціле, властивості якого не виводяться з характеристик частин. Сама особистість при соціокультурному підході розглядається як пов'язана з суспільством як системою відносин і культурою так і сукупністю цінностей і норм [37, с. 3-4].

З точки зору цього підходу культура і соціальність являють собою взаємопов'язані і взаємообумовлені аспекти життєдіяльності тієї чи іншої територіальної громади як цілісної соціокультурної системи. У контексті соціокультурного підходу, на думку А. Касперовича, і індивід, і спільнота у певному сенсі є первинними суб'єктами але первинність ця має різну природу. Індивід первинний як джерело будь-якої активності, у тому числі соціальної та культурної, а спільнота, до якої він належить, у вирішальній мірі визначає змістовний бік активності її індивідів [39, с. 447].

Ціннісний підхід – основна ідея полягає в тому, що надаючи ціннісного смислу предметам, явищам, людям, відносинам, людина усвідомлює себе в світі, постає як суб'єкт свідомості, творець самосвідомості, створює власний світ і таким чином формує власну ціннісну свідомість як форму відображення дійсності, що дозволяє їй будувати простір своєї життєдіяльності як духовно-моральний і осмислювати власне життя й дійсність на основі духовних цінностей.

В нашому дослідженні буде доцільно вивчати бюджет часу у життєдіяльності містян з точки зору ціннісної складової. Людина розуміє, що людська цивілізація вступила в новий етап свого історичного розвитку, де такий ресурс як час постає найважливішою цінністю. Часто його не цінують й не помічають. Будь-який план, мета та намір вимагають від людини витрат найціннішого ресурсу – часу. Незважаючи на досягнення нашої науки, зокрема медицини, поки що на тривалість нашого життя ми не можемо впливати. Ми лише можемо раціонально використовувати свій час аби встигнути зробити усе заплановане.

Ми вважаємо, що та чи інша соціологічна теорія, присвячена аналізу використання бюджету часу у міському просторі, повинна бути розглянута в рамках конкретної парадигми. Відомо, що в соціологічній науці найбільш традиційним є поліпарадигмальний підхід, що означає наявність цілого ряду парадигм і можливість застосування якої-небудь однієї з них або декількох до трактування того чи іншого соціального феномена. Тому набуває істотного

значення віднесення розгляду нашої теми до певної парадигми. Ще одне обмеження, яке необхідно відзначити, стосується виділення в рамках вивчення міста просторово-часового континууму взаємодії соціальних спільнот. Це означає, що ми відмовляємося від розгляду всього різноманіття міського життя, а зосереджуємо увагу лише на двох тісно пов'язаних між собою його аспектах. Це, по-перше, просторово-часовий континуум життєдіяльності мешканців великого та малого міста, по-друге, взаємодія соціальних спільнот, що функціонують в місті. Тим самим ми, з одного боку, обмежуємо коло розглянутих проблем, з іншого, поглиблюємо аналіз кожної з них.

Однією з теоретичних основ нашої роботи є концепція Г. Зіммеля, який робить акценти у бік розгляду духовних взаємодій у місті. Він створює методологічну основу для дослідження взаємодії соціальних спільнот у просторово-часовому континуумі міста. Просторово-часовий континуум міста, життєдіяльність його спільнот і характер міжособистісних взаємодій розглядаються вченим крізь призму поєднання в житті великого міста індивідуального і надіндивідуального. Ми в поглядах Г. Зіммеля побачили ряд моментів, важливих для розуміння природи міста і життєдіяльності його соціальних спільнот. По-перше, Зіммель використовує просторово-часовий континуум для постановки проблеми духовного життя великого міста. Особливо багато уваги Зіммель приділяє часу міста [41. с. 1]. Другий важливий момент для розуміння природи міста і життєдіяльності його соціальних спільнот – це поєднання духовного, інтелектуального і грошового факторів у визначенні укладу життя великих міст. По-третє, для нас представляє інтерес погляд Зіммеля на міські соціальні спільноті, які в його роботі характеризуються «настільки диференційованими інтересами» [41. с. 4]. Вчений дуже точно підмітив, що саме просторово-часовий континуум великого міста змушує городянина привертати увагу соціальних кіл, шукати «свою» соціальну спільність, шукати можливості для самоідентифікації.

Підводячи підсумок вищевикладеного, зазначимо, що Г. Зіммель досліджує внутрішню природу міста, специфіки характерів людських відносин

в малих та великих містах та приходиться до висновку, що мале місто характеризується «рівновагою незмінних звичок», а типовий житель великого міста завжди йде «в ногу з ритмом зовнішніх явищ».

Серйозну методологічну основу вивчення часу створюють різні економічні теорії та концепції. Роботи П. Самуельсона і Г. Беккера, присвячені економіці часу і трактують його в контексті функціонування людського капіталу та якості людського життя. У центрі уваги представників економічної науки є дослідження структури робочого часу, особливо в останні роки все більше і більше уваги приділяється флексібілізації робочого часу в умовах віддаленої зайнятості, фрілансу. Всі ці дослідження стимулювали розвиток в дисциплінарних рамках економічної науки тайм-менеджменту – науково-практичної області знання про управління часом суб'єктів будь-якої діяльності [42, с.56].

У рекомендаціях щодо формування бюджету часу містян ми будемо спиратися на підходи та методи тайм-менеджменту. Важливо окреслити основні функції, які таймменеджмент виконує [43, с.15-18].

- постановка цілей (аналіз і формування особистих цілей);
- планування (розробка планів і альтернативних варіантів своєї діяльності);
- прийняття рішень (прийняття рішень щодо майбутніх справ);
- реалізація і організація (складання розпорядку дня й організація особистого трудового процесу для здійснення поставлених завдань);
- контроль (самоконтроль результатів виконання роботи, коригування цілей);
- інформація та комунікація (пошук та обмін інформацією, комунікаційні зв'язки). Слід також зауважити, що тайм-менеджмент поділяють на два блоки. Індивідуальний таймменеджмент використовують для ефективною самоорганізації, тоді як корпоративний таймменеджмент представлений консалтинговими послугами, коли замовнику надаються і разом з ним уточнюються розробки по створенню цілісного регламенту організації [43, с.25-30].

У трактуванні такого складного феномена, як повсякденність ми також будемо спиратися на ідеї сучасної соціології повсякденності. У зв'язку з цим особливий інтерес викликає теорія габітусу П. Бурдьє, який зробив спробу визначити, а потім і структурувати «невловиму» природу повсякденності. П. Бурдьє розглядає повсякденність, котра інтерпретується самою людиною система її повсякденних практик, які висловлюють його основні диспозиції: соціально-психологічні переваги, смаки щодо предметів і цінностей. Повсякденність, по Бурдьє, виявляється в перевагах і діях активних суб'єктів реакція, відповідь на репресивну соціальну реальність [44]. Тут мова йде, по суті, про подвійне структуруванні. З одного боку, соціум, його соціальні інститути є причиною повсякденних практик (джерелом габітусу), а, з іншого боку, соціально-культурні норми і цінності проходять через систему уявлень і переваг людини. Пропущені через «фільтр» габітусу, вони в зміненому модифікованому вигляді вибудовують структуру значущих для людини суспільних відносин, що визначають його місце в суспільстві.

Двоїстість, дуалізм повсякденності проявляється в тому, що вона належить одразу двом світам – двом сферам суспільного життя: макрокосмосу - громадським інститутам і вироблених ними норм і цінностей та мікрокосмосу - найближчому оточенню людини, в якому розгортається, протікає його щоденне життя, з його рутинною і циклічністю. Прагнення людини гармонізувати в своєму повсякденному житті ці дві сфери - громадський і особистий досвід може дати лише тимчасовий ефект в силу розбіжності, суперечливості, а іноді і антагонізму цих сфер.

Отже, при дослідженні бюджету часу містян ми будемо покладатися на різні методи та підходи, котрі дадуть нам змогу якнайточніше дослідити феномен бюджетів часу соціальних суб'єктів та способи і умови темпоральної організації його життєдіяльності (професійної, побутової, дозвільної та ін.).

Отже, за результатами першого розділу ми визначили сутність ключових понять дослідження «бюджет часу», «повсякденне життя», «велике та мале

місто», виокремили робочі поняття для нашого дослідження. Так, під малим містом ми будемо розуміти міста з чисельністю від 25 тис до 70 тис та щодо великого міста, то це міста чисельністю від 400 та понад 800 тис. В якості робочого поняття бюджету часу було використано наступне: бюджет часу – це сукупний розподіл фонду часу доби мешканців великих та малих міст по напрямкам його використання, який складається з робочого і позаробочого часу.

В даному розділі також було окреслено низку ключових досліджень зарубіжних та українських науковців щодо проблематиці бюджетів часу в життєдіяльності великого та малого міста. Проте, для українських учених проблема бюджетів часу в життєдіяльності великого та малого міста є принципово новим напрямом для вивчення і через це бракує ґрунтовних наукових праць з цієї тематики, хоча є ряд соціологічних досліджень, які дають важливу емпіричну базу для аналізу даного явища.

В третьому пункті роботи було окреслено методологічні підходи і принципи, які дозволили розкрити обрану нами проблематику. Зазначено, що основою для теоретичного дослідження бюджетів часу в життєдіяльності великого та малого міста є концепції Г. Зіммеля, який робить акценти у бік розгляду духовних взаємодій у місті. Ми в поглядах Г. Зіммеля побачили ряд моментів, важливих для розуміння природи міста і життєдіяльності його соціальних спільнот. Значне місце у нашій роботі займає теорія габітусу П. Бурдьє, який зробив спробу визначити, а потім і структурувати природу повсякденності. У рекомендаціях щодо формування бюджету часу містян ми будемо спиратися на підходи та методи тайм-менеджменту.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ ЧАСУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО ТА МАЛОГО МІСТА

2.1. Сутність і зміст повсякденного життя міського населення

Сутнісними ознаками повсякденності є, перш за все, стабільні форми діяльності і способи досягнення стандартизованих цілей у вигляді традицій, звичок, правил, що не ставляться під сумнів. З іншого боку, стабільність повсякденності неминуче доповнюється її мінливістю, так як в ході своєї історії рутинні правила не тільки встановлюються, але і трансформуються, творчо перетворюються самими акторами.

Повсякденне життя не може існувати як щось зовсім окреме від неповсякденного. Вони співіснують поруч один з одним як лицьовий і зворотний бік. Повсякденне – це звичне, впорядковане, близьке. На противагу повсякденному неповсякденного існує як незвичне, поза звичайного порядку, що знаходиться далеко. Що ж може бути незвичайного в, здавалося б, добре знайомому нам світі? Як зазначає, В. Афанасьєвський [45, с. 58] неповсякденним є все, що відноситься до моментів виникнення, перетворення, небезпеки знищення життєвого порядку, а саме війнам і революціям, виникнення катастроф, які часто зустрічається сьогодні, великі аварії, хвороби, смерті, польоти уяви і інші надзвичайні психологічні стани.

Питання про трансформацію повсякденних форм і практик набуває все більшої актуальності у зв'язку з впливом на життєвий світ швидко розвинутих комунікаційних процесів і технологій. Зростаюча експансія гаджетів, змішання далекого і близького, звичного і невластивого всі ці численні і взаємозалежні зміни увійшли в повсякденність та відбилися на повсякденному досвіді городян як великого так і малого міста.

Проблемою сучасної людини стає не наявність жорстких норм, зразків, звичаїв, що обмежують свободу, а навпаки, відсутність таких внаслідок великої кількості пропонованих варіантів. А так як соціальний і особистий досвід

людини має свої можливі межі, виникає багато нестандартних ситуацій, які людина не в силах вирішити, звертаючись до вже апробованого минулого досвіду. В цьому випадку її повсякденне життя втрачає стійкість і стабільність, людина змушена виходити за рамки стереотипів, ризикувати. Таким чином, в сучасному суспільстві повсякденність вже не може регулюватися традиційними і стабільними зразками інтерпретації реальності, стереотипами поведінки та структурами відносин.

Зараз ми знаходимося в періоді, коли одночасно співіснують та принципово відрізняються один від одного моделі повсякденності: жителя мегаполісу і тихого провінційного містечка, сільського і міського жителя, того, хто дивиться телевізор або користується своїм мобільним телефоном, чия комунікація здійснюється в оффлайн або онлайн. Існує глибокий контраст між життям малого міста і життям великого.

Як зазначає Г. Зіммель у своїй роботі «Великі міста і духовне життя» [6] внутрішні відносини жителів великих міст характеризуються замкнутістю, відособленістю. Стосовно маленьких міст, йому притаманне безперервний зовнішній зносин з безліччю людей, де знаєш майже кожного зустрічного і до кожного маєш безпосереднє відношення. Якби така модель повсякденності була присутня у великому місті, тоді б, за Г. Зіммеlem, внутрішній світ людини розпався би на атоми, і душевний стан стало б прямо неможливим.

Елементи життя великого міста, змушують містян великих міст до тієї замкнутості, внаслідок якої вони часто вже не знають навіть на вигляд своїх багаторічних сусідів, замкнутості, яка нерідко змушує жителів маленьких міст вважати представників великих міст холодними і байдужими.

Велике місто можна вважати осередком індивідуальної і соціальної свободи, яка є результатом всесвітньо історичного процесу взаємодії між розширенням території і зростанням потреби в особистій свободі, та це залежить не від одних тільки безпосередніх наочних ознак великого міста, не від однієї лише за обсягом території і не від одного тільки величезного числа його жителів; цьому в значній мірі сприяла також та обставина, що великі міста

постійно були осередком космополітизму [41, с. 9]. Стосовно малого міста, то ще за часів Середньовіччя воно характеризувалось тісністю співіснування та обмеженістю у самостійності, пересуванні та зовнішнім відносинам, - межі, в котрих житель великого міста відчував би скупчено та тісно.

Велике місто це місце, де ми на кожному кроці зустрічаємося з людьми, з якими ми не знайомі і чиїх імен ми не знаємо. Ця форма чужості і анонімності утворює справжню протилежність по відношенню до сусідської близькості, характерної для маленького містечка. Недаремно, коли мова заходить про велике місто, перед нашим внутрішнім зором знову і знову спливає образ неозорої і непрохідної хащі. Аморфність людських натовпів перш за все обумовлена такого роду переповненістю, а аж ніяк не менш значущими властивостями так званих масових індивідів.

Жителю малого міста притаманні душевні взаємовідносини, які засновані на їх індивідуальності, що неминує робить відносини більш пройнятими почуттям, та відволікає до певної міри від чисто об'єктивної оцінки людей по тому, що від них можна отримати і чого вони запитують за свої послуги.

Абсолютно протилежний характер людських відносин має представник великого міста, якому притаманні розумові відносини, де він поводить ся з людьми як з цифрами, як з елементами, по суті абсолютно байдужими.

Обставини і життя жителя великого міста бувають зазвичай надзвичайно різноманітні і складні, і, що особливо важливо, завдяки скупченню такої маси людей з настільки диференційованими інтересами, їх життя і діяльність складається в такий численний організм, що без найбільш пунктуальної точності договорів і їх виконання все звернулося б в цілковитий хаос. Цікавий приклад стосовно пунктуальної точності привів у своїй роботі Г. Зіммель: «Якби всі годинники в Берліні раптово стали невірні показувати час, хоча б протягом однієї години, то все господарське та інше життя цього міста було надовго б розстроєне»[41, с. 9]. Таким чином, техніка життя великих міст взагалі немислима без самого точного розподілу будь-якої діяльності і всіх взаємовідносин за встановленою схемою часу, що лежить поза суб'єктом. Ще

одним не менш важливим є зовнішній фактор у великому місті - великі відстані, завдяки яким марне очікування і запізниті відвідування призводять до нічим не очікуваного відшкодування втрати часу.

Отже, як ми можемо побачити, життєдіяльність малого та великого міста дуже різниться за багатьма параметрами. Велике місто примушує містян бути схильними до пунктуальності, розрахованості, точності, а мале місто навпаки має більш розмірений темп життя, йому притаманні душевні взаємовідносини та тіснота співіснування.

Дуже значимою подією для людини стає переїзд з маленького міста у велике. Таке рішення змушує людину змінити своє звичайне повсякдення, де вона робила звичні для неї речі день у день навіть не надаючи їм значення. Емігруючи людина втрачає набуті цінності та ще не встигає віднайти нові. Тобто людина вимушена відмовитись від габутулізації повсякденних дій і переключитися на отримання нового досвіду. У великому місті вона повинна буде звикнути до швидкого темпу життя, до нового типу взаємовідносин, правильної організації і оптимізації часу свого життя та ряду інших відмінностей.

Науковий підхід до відмінностей життєукладу мешканців малих міст і великих виокремлює такі групи характеристик[41, с. 28]:

1. Економічні (заробітна платня, ціни на товари, їжу, послуги і т.п);
2. Екологічні (фактори, що впливають на здоров'я людини);
3. Культурні (мистецькі події, театри, музеї й інше);
4. Інформаційні (можливість доступу до інформації, інформаційне навантаження);
5. Соціальні (кількість і якість соціальних зв'язків, специфіка й різновид соціальних груп)
6. Психологічні (в більшості випадків мається на увазі мотиваційно-потребова сфера)

Заробітна платня у великому місті є суттєво вищою, в той же час значно вищими є й ціни на товари місцевого виробника й на використовувані послуги, кількість яких є значно більшою.

Найчастіше до однозначно негативних явищ великого міста відносять екологічні проблеми, серед яких найпершою вважається шкідливість повітря. Викиди шкідливих речовин на чисельних виробництвах, надвелика кількість автомобілів, у зв'язку із значною щільністю населення й, як наслідок, затори і пробки. Окрім викидів актуальними є:

- якість продуктів харчування, харчові добавки;
- перевантаженість простору джерелами електромагнітних випромінювань;
- максимальна відірваність від природного середовища.

Культурні характеристики великих міст відносяться до позитивних якостей. Очевидно, що кількість і якість мистецьких подій тут значно більша ніж у малих містах.

Щодо інформаційної складової, то на сьогоднішній момент у зв'язку із впровадженням Інтернет можна говорити про поступове зрівнювання можливостей у доступі до інформації. Щодо інформаційного навантаження, з одного боку, інформаційний простір майже однаковий, з іншого – залучаються до нього у великому місті значно більше, а, отже, й навантаження є більшим.

Соціальна група характеристик у малому місті є досить специфічною. Згідно з концепцією Х. Штейнбаха та В. Єлинського, виокремлюються такі явища: [46, с.150-153]

1. Сильний (порівняно з великим містом) неформальний соціальний контроль, коли усе на виду.
2. Сильна неформальна соціальна підтримка.
3. Історія кожної сім'ї на виду в інших, що створює певні очікування у спільноті.
4. Процес залучення до соціальних норм є більш безпосереднім через різних мешканців міста, тоді як у великому місті це лише члени сім'ї і ЗМІ.

5. Наявність власного господарства, також як і у інших, призводить до більш адекватного почуття власності або розмежування свого і чужого.

6. Спілкування мешканців малих міст на відміну від мешканців великих міст гетерогенно, тобто включає досить широке коло різних шарів суспільства.

7. У великому місті значно більший вибір професійної зайнятості.

Та, щодо останньої, мотиваційно-потребової сфери, вважається мешканці великого міста мають більший вибір пропозицій споживання, а, отже, більше потреб.

Ще однією суттєвою відмінністю у способі життя мешканців малих міст за дослідженням Т. Семенової темп або темпоритм як особливий тип відчуття міського ритму життя, що виражається насамперед у середній швидкості пішоходів. Більше того, «містечкова ментальність» складається з двох компонентів – міський простір, який найбільш виражений у центрі міста й міський час, тобто значуще для мешканця минуле й сучасна динаміка міста [47, с. 57].

В багатьох сучасних дослідженнях показано, що міський простір великого міста сприймається фрагментарно та дискретно. Більше того, його мешканці в середньому, взагалі, досить рідко бувають у культурному центрі власного міста. А такий спосіб пересування містом як метрополітен хоч і вважається досить зручним, тим не менш чи не найбільше сприяє його фрагментації.

Саме час і життєвий простір людини перестали бути гомогенними – є лише множинність гетеротопії [48, с. 191], тобто розрізнених місць і моментів, в які ми потрапляємо, перетинаємо і які значимі і реальні для самих різних повсякденних практик. Аналізуючи жителя великого міста і провінціала ми можемо дійти висновку що, повсякденність у цих представників по-різному «споряджена», оскільки ці два соціальних типа відрізняють інші турботи, мобільність, темпоральність життя, комунікації, місця перебування. Оскільки простір сучасного великого міста є гетерогенним, в ньому моє і чуже є

соціально розшарованим, які мають масу суб'єктивних сприйнять, різних оптик, що фокусують індивідуальний досвід.

2.2. Організація бюджету часу міського населення

Дослідження бюджетів часу безпосередньо дає змогу визначити спосіб життя різних соціальних груп населення, оскільки за допомогою показників розподілу занять в часі ми отримуємо можливість фіксувати і далі - аналізувати поведінку людей в сферах праці, побуту і відпочинку. При цьому види діяльності, як правило, об'єднуються в певні групи. Ці угруповання наступні [49, с. 235]:

- 1) оплачувана робота і види діяльності, пов'язані з нею;
- 2) домашня праця і задоволення побутових потреб;
- 3) задоволення фізіологічних потреб;
- 4) вільний час (освіта, громадська діяльність, відпочинок і розваги і ін.)

Дві перші групи представляють собою «загальне трудове навантаження». Середня тривалість кожної з груп діяльності за часом - важливий соціальний показник. Дослідник засвідчує, що кількість часу, що витрачається на сімейно-побутові потреби, трудове навантаження та на задоволення фізіологічних потреб багато в чому залежить від соціально-економічних умов життя, від розвиненості сфери послуг і доходів сімей.

Отже, чим більше розвинені продуктивні сили суспільства, тим воно багатше, а відповідно тим більше вільного часу може надати своїм громадянам. Цінність вільного часу визначається не тільки його величиною, а й можливостями його використання та їх реалізацією. Прийнято вважати, що зменшення тривалості оплачуваної роботи і домашньої праці означає поліпшення використання вільного часу населенням, підвищення рівня і якості життя людей.

Використання часу в суспільстві здійснюється відповідно до закону економії часу, приватна форма якого - відкритий К. Марксом закон економії робочого часу. Науково-технічний прогрес веде до того, що не тільки продуктивну працю, а й інші види діяльності вимагають менших за тривалістю

витрат часу, внаслідок чого зростає їх соціально-економічна ефективність, збагачується комплекс видів діяльності у вільний час.

Розглянемо іншу класифікацію за економічною концепцією діяльності [50, с. 220], в якій повсякденні види діяльності можна розділити на ті, які вважаються виробничими, і ті, які є «невиробничими», тобто особистими видами діяльності.

Наприклад, навчання, отримання навичок та пов'язані з цим види діяльності вважаються діяльністю по задоволенню особистих потреб: з точки зору студента, навчання є діяльністю в сфері споживання, так як її неможливо доручити будь-кому іншому.

Види діяльності по догляду за собою і дотримання особистої гігієни, такі як споживання їжі і води, сон, фізичні вправи і т. п., є непродуктивними видами діяльності або видами діяльності щодо задоволення особистих потреб: їх здійснення не може бути покладено ні на кого іншого, крім особи, яка отримує з них користь. Види діяльності, пов'язані зі спілкуванням, розвагами, хобі, участю в спортивних заходах та іграх і використанням засобів масової інформації, також вважаються непродуктивними.

Виробничою вважається діяльність, котра покликана задовольняти потреби інших. Виробничу діяльність можна делегувати іншій особі. Також виробничою діяльністю можна вважати, тоді коли в результаті діяльності випущена продукція може бути обміняна на іншу.

Один і той же вид діяльності може розглядатися однією людиною як робота, а іншою як дозвілля в залежності від того, «подобається» людині займатися даним видом діяльності та чи приносить це їй задоволення; прикладами таких видів діяльності можуть служити рибалка і полювання. З точки зору економіки не має значення, чи подобається людині займатися яким-небудь видом діяльності і витягує він з цього користь.

Всі найважливіші соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, в структурі зайнятості населення або умовах життя окремих соціальних груп відображаються на видах діяльності, поведінці людей і

використання ними бюджету часу в цілому або окремих його частин. Разом з тим, більш глибоке розуміння реальної поведінки людей і використання ними свого часу вимагає застосування поряд з об'єктивними показниками (тривалість, структура, частота та ін.) показників і оцінок суб'єктивного характеру - особливості ціннісних орієнтацій, ставлення до тих чи інших видів діяльності (оплачувану працю, домашня робота, заняття у вільний час та ін.), задоволеність умовами і результатом здійснення досліджуваних видів занять.

Ціннісні орієнтації людини, як ми вже зазначили, визначають, в певній мірі, характер її повсякденної діяльності. Самі системи цінностей у людей, які вирости в різні історичні періоди, тобто належать до різних поколінь, розрізняються досить сильно. Це пов'язано з тим, що цінності людини формуються не тільки в результаті сімейного виховання, а й під впливом суспільних подій (економічних, соціальних, технологічних та політичних подій), які відбуваються в період дорослішання людини. Саме тому визначальною характеристикою кожного покоління є перелік базових (поколінських) цінностей цього покоління .

Між поколіннями постійно відбувається взаємодія, оскільки кожне попереднє покоління через свої дії (прогресивні або регресивні) формує наступне покоління, і цей процес відбувається постійно.

Згідно зі статистичними даними [51], домінуючим у сучасній структурі населення України (32%) є покоління X віком від 30 до 51 років; 28% населення становлять представники покоління бекі-бумерів у віці від 52 до 70 років; 17% – представники покоління Y у віці від 11 до 29 років; 13% – представники мовчазного покоління у віці від 71 до 91 року; й лише 10% належать поколінню Z, яке зараз народжується.

Аналізуючи основні ціннісні орієнтації громадян України старшого віку і молоді можна виявити ієрархію пріоритетів. Згідно з порівняльним дослідженням, котре було проведене О. Савчуком [52, с. 60-67] можна виокремити таку ієрархію пріоритетів в українському суспільстві: сім'я, друзі, робота, вільний час, хобі, релігія, власний бізнес, політика. Більш високий

рівень зацікавленості представників молодого покоління власним бізнесом уже тобі був визначений та інтерпретований як ознака міжпоколінних зрушень та зміни системи життєвих орієнтирів.

Останнім часом важливе місце у мотиваційних прагненнях української молоді займають орієнтації, пов'язані з самоствердженням. Молоді українці прагнуть активніше будувати професійну кар'єру, досягати успіху в навчанні, науці, бізнесі, проявляючи компетентність та професіоналізм у відповідності із соціальними стандартами, отримувати нові враження і задоволення. Цю загальну тенденцію відображено у статистично значущих і суттєвих відмінностях між молоддю і людьми, старшими за 25 років, за інтегральними ціннісними вісями: молодь є значно відкритою перед новим досвідом і орієнтованою на задоволення власних потреб, ніж покоління старших.

Коли молодь прагне до самостійності, нових ідей, пригод та ризиків, старше покоління тяжіє до збереження традицій і звичаїв, конформності та безпеки. Такі групи цінностей можуть не суміщатися та перебувати в конфлікті між собою, адже важче бути відкритим до чогось нового, дотримуючись традицій та одночасно слідуючи вже вставленим нормам та правилам.

Представники бекі бумерів більше часу витрачають на сон, прийом їжі, домашнє господарство, більше читають. На читання вони витрачають в середньому 58 хвилин в день, а молоде покоління - всього по 10 хвилин. Дорослі у віці від 25 до 44 років більше за інших працюють, виховують дітей і подорожують, менше інших Поколінь. Молоде покоління, яке навчається, зайняті в основному навчанням, іграми, переглядом телевізора, спілкуванням з однолітками і подорожами.

Дуже наочним у використанні часу є відмінність по соціально-економічним групам населення. Час витрачений на роботу і кар'єру, постійно знижується при переході від групи керівників до групі не працюючих. Відповідно для більшості населення статус – це результат зусиль і кваліфікацій. В середньому професіонали витрачають часу на роботу на 14% більше фахівців середньої кваліфікації і на 30% більше, ніж зайняті простою і

ручною працею. Оборнено пропорційний час, витрачений на роботу, витратам часу на задоволення фізіологічних потреб - вони найбільші у групі, зайнятої ручною і рутинною роботою, і найменші у керівників (менше на 3%, в основному за рахунок сну). Вільний час теж зростає пропорційно зниженню соціально-економічного статусу [53].

Як показують різні дослідження, між представниками різних поколінь дійсно існують різні орієнтири та цінності, що в першу чергу відображаються на повсякденному житті та специфіці використання часу. Молодь більше схильна до самостійності, нових ідей, пригод та ризиків, а старше Покоління тяжіє до збереження традицій і звичаїв, конформності та безпеки. Та цікавим постає той факт, що час, а особливо вільний, є базовою цінністю усіх Поколінь.

Отже, при дослідженнях бюджетів часу міського населення, ми прийшли до висновку, що нівелювання таких факторів як цінності Поколінь, повсякденність життя різних соціальних груп може привести до хибних результатів, оскільки використання часу представниками різних поколінь, соціальних груп може відбуватися у вкрай протилежних модусах.

2.3. Бюджет часу в повсякденному житті мешканців великого і малого міста

Сучасне повсякденне життя є полем схрещення різних соціальних алгоритмів і типів соціальної поведінки (радянських / пострадянських, модерністських / традиційних, офлайнових / онлайнових, глобальних / мультикультуральних), «багатоголосся» яких змінює колись існуючий «єдиний життєвий світ» традиційної культури. В текучому і мобільному просторі комунікацій, де одна реальність «набігає» на іншу, де одночасно співіснують різні соціальні групи і спільноти, для яких актуальні принципово відмінні один від одного правила і цінності ми можемо говорити про фрагментарність повсякденності, де час перестає бути лінійним, він становиться диверсифікованим, множинним та напруженим.

Є. Головаха у своїй роботі [54, с. 92] припускає, що переживання напруженості часу є одним із продуктивних підстав типології індивідуальних тимчасових концепцій. На одному полюсі будуть знаходитися люди з динамічної концепції, в якій час постає стисненим, швидким, насиченим, організованим; це – люди, які живуть в «потоці часу», гостро відчують його «пульс». Для інших, навпаки, властива статична концепція - часу розтягнутого, стоячого, вільного від суєти, пустотного, а тому не потребує організації.

Про можливість поділу цих двох концепцій за критерієм «напруженість часу» свідчать дані досліджень, згідно з якими жителям невеликих міст США притаманна статична («уповільнена») концепція часу, а жителям великих американських міст - динамічна («поспішна») концепція, в основі якої лежить необхідність наповнення часу «божевільною активністю» [55, с. 342-357]. І тут, як бачимо, швидкість («поспішність»), насиченість (наповненість), організованість (активність) - тобто складові фактори напруженості - виступають підставою поділу індивідуальних концепцій часу. Пошук механізмів переживання часу може вестися на різних рівнях: в ситуативному, біографічному, історичному масштабах. Основні психологічні дослідження зосереджені на вивченні сприйняття і оцінки тимчасових інтервалів в ситуативному масштабі (як правило, в межах декількох хвилин).

Але переходячи до вивчення більш широкого масштабу – біографічного, саме вони дозволяють представити різноманіття реальних часових переживань. Знайти механізми цих переживань в біографічному масштабі – значить знайти коріння багатьох серйозних проблем, що постають перед людиною, що намагається осмислити власне життя і її тимчасову структуру. Це необхідно і для того, щоб не зникали безслідно прожиті роки, як, наприклад, у одного з героїв М. Шолохова: «Так и прожил десять лет и не заметил, как они прошли. Прошли как будто во сне. Да что десять лет! Спроси у любого пожилого человека, приметил он, как жизнь прожил? Ни черта он не приметил!» [56, с. 25-31].

З точки зору подієвої концепції психологічного часу пояснити такого роду переживання можна відсутністю запам'ятовуються життєвих подій. Одна зі спроб такого пояснення міститься в роботі Ю. Шрейдера [57, с. 149]. Згідно з його позиції, суб'єктивне збільшення або зменшення тривалості часу пов'язано з кількістю виборів, здійснюваних суб'єктом в певний період фізичного часу.

Велике місто пропонує своїм жителям більше можливостей наповнювати свій час: розвинений ринок праці, насиченість міжособистісних взаємозв'язків, широкий спектр послуг, варіантність локацій і т.п., на відміну від того, що відбувається в малих містах, де людина не має такої насиченості варіантів виборів.

Але також дуже відмінною характерною особливістю великого міста є його фрагментарність, де цілісне сприйняття реального навколишнього простору майже неможливе внаслідок включення індивіда у безліч різнорідних і незбіжних світів, які заміщають «єдину реальність». Фрагментарність проявляється в стані, при якому рутинна діяльність в міському середовищі насичена певною кількістю «перемикань» між повсякденними діями за певний період часу. [58, с. 38].

Гетерогенність великого міста скорочує до мінімуму час перемикання від одного фрейму до іншого. Частоту перемикань ми можемо навести на прикладі прогулянки по великому місту, характерним для якої є зустріч з великою кількістю об'єктів (наприклад, різні мануфактури, будівлі, заклади, великий потік людей та ін.), що приводить людину до дуже частих і швидких перемикань з одного об'єкта на інший. Чого не можна сказати про прогулянку в маленькому місті, де людина може розслаблено прогулятися, занурюючись і насолоджуючись чимось одним. Відповідно, при «перемиканнях» [59, с. 9] людина відчуває шок, стрибок, який супроводжується зміною напруги його свідомості.

День за днем люди, котрі мають метрополітен і поки там знаходимося, для них образ міста стискається в якусь схематичну реальність. Фрагментарність досвіду наближається за своїм характером до того, що

демонструє техніка монтажу фільмів. Засоби дистанційної комунікації, густота мереж пронизують життя великого міста та дають можливість здійснювати стрибки через простір і час, в результаті чого, особливо коли маємо справу зі значними відстанями, утворюється форма мультілокальності і мультітемпоральності.

Фрагментарність як кількість «помітних» для індивіда дій і процесів в дослідженні бюджету часу можна виражати за допомогою кількості затраченого часу на певні види діяльності [60, с.80].

Отже, ми виокремили сутнісні ознаки повсякденності, її форми та моделі. Нами були описані специфічні особливості повсякденного життя як у малому, так і у великому місті. Ми дійшли висновку, що великому місті притаманне більш насичене та рухоме життя, котре характеризується великими відстанями, ритмичним темпом життя, мобільністю, швидким переключенням з одного об'єкту на інший. Та стосовно життєдіяльності малого міста, то вона є більш стриманою, урівноваженою та характеризується повільним темпом життя. Ми дійшли висновку, що велике місто пропонує своїм жителям більше можливостей наповнювати свій час: розвинений ринок праці, насиченість міжособистісних взаємозв'язків, широкий спектр послуг, варіантність локацій і т.п., на відміну від того, що відбувається в малих містах, де людина не має такої насиченості варіантів виборів.

Також ми описали певні особливості еміграції з малого міста у велике та з'ясували, що переїзд у велике місто постає для людини дуже переломним моментом, оскільки таке рішення змушує людину змінити своє звичайне повсякдення, де вона робила звичні для неї речі день у день навіть не надаючи їм значення. Та з'ясували, що емігруючи людина втрачає набуті цінності та ще не встигає віднайти нові.

Аналізуючи основні ціннісні орієнтації громадян України ми проаналізували певну ієрархію пріоритетів: ім'я, друзі, робота, вільний час, хобі, релігія, власний бізнес, політика.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ ЧАСУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО ТА МАЛОГО МІСТА

3.1. Обґрунтування емпіричного методу

Дослідження бюджетів часу великого та малого міста – це сукупність послідовних дослідницьких процедур, спрямованих на вивчення сутності та особливостей соціальних чинників академічної міграції.

Для розкриття означеної тематики ми комплексно дослідили різні аспекти бюджетів часу великого та малого міста за допомогою тріангуляції методів. Використовуючи дану техніку ми змогли отримати більш надійну соціологічну інформацію за допомогою взаємної перевірки якісних та кількісних методів дослідження.

Кількісні дослідження – це описові дослідження, націлені на чітку стандартизацію і формалізацію процесу збору та обробки інформації, які дають можливість отримати точні дані про досліджувану аудиторію, виражені в абсолютних або відносних величинах. Кількісні методи дослідження були використанні нами у 2 розділі, де ми застосували аналіз вторинної соціологічної інформації та під час проведення власного соціологічного дослідження. У якості кількісного методу ми будемо використовувати метод бюджету часу із застосуванням хронометражу.

Використання методу бюджету часу полягає в тому, щоб респонденти мали можливість записати всю діяльність, зроблену протягом певного періоду часу, включаючи час початку і завершення кожного виду діяльності. Існує два основних види щоденників: докладний щоденник часу і короткий або спрощений щоденник часу. В основному форматі докладного щоденника часу респонденти вказують, яким видом діяльності вони займалися на початку дня, що вони робили потім і вказують початок і кінець цієї діяльності і так далі протягом доби. Проміжок часу, протягом якого записується кожен вид діяльності, може бути фіксованим. В цьому випадку добу розбивають на

інтервали, наприклад на 10, 15 або 30-хвилинні інтервали або ж проміжок часу може варіюватися самим респондентом, який записує час початку і закінчення кожного виду діяльності.

У короткому щоденнику часу респондент вказує час, протягом якого він здійснює кожен вид діяльності на основі вичерпного переліку, іншими словами, доба розділена на певні категорії видів діяльності. Список категорій видів діяльності може складатися з невеликого числа великих груп видів діяльності (такі як оплачувана робота за наймом, навчання, особисті потреби, робота по дому, поточний ремонт і дозвілля), або ж цей список може бути довшим і включати більш докладні види діяльності (такі як приготування їжі, миття посуду, прання, прасування, прибирання, шиття, покупка товарів). У нашому дослідженні ми використовували спрощений щоденник часу, де респондент фіксував свою діяльність відносячи її до певної категорії.

Основні складові елементи нашого плану обстеження використання часу:

- вид інструментарію – щоденник часу;
- метод збору даних – самозвітність;
- географічний охоплення – аналіз відмінностей моделей розподілу часу серед представників великих та малих міст.
- план вибірки та кількість днів – мешканці великих міст, котрих ми запросимо на інтерв'ю. Вони будуть здійснювати самозвітність одного буднього дня та одного вихідного дня.
- формат докладного щоденнику – докладний щоденник часу;
- одиниця часу, що підлягає обстеженню – хвилини або години протягом одного дня;
- дні тижня – диференціювання робочих та вихідних днів;

У нашому дослідженні вибіркочу сукупність будуть складати мешканці великих міст, оскільки дослідницький інтерес полягає у з'ясуванні специфічних темпоральних рис, котрі в більшій мірі властиві жителям великого міста.

Дані про використання часу покликані відображати поведінку людини з позицій того, що і коли вона робить протягом зазначеного періоду часу.

Центральним для кожного відрізка часу є питання: «Що ви робили?». Відповідь на нього, як правило, передбачає назва основного виду діяльності.

В першу чергу хронометраж часу впродовж дня робиться з однією з основних ціллей – знайти де людина втрачає дорогоцінні хвилини. Витрачання навіть по десять-п'ятнадцять хвилин впродовж дня може перетворитись в мінімум одну годину, якої так часто не вистачає.

Якісні методи соціологічних досліджень використовуються для виявлення мотиваційних аспектів поведінки респондентів, персональних очікувань, уявлень, цінностей тощо. На відміну від кількісних методів, що ґрунтуються на статистичних процедурах, якісні дослідження мають нестандартизований характер. Вони направлені на вивчення широкого спектра проявів об'єкта і на розкриття причинно-наслідкових зв'язків. Одна з переваг методу – надання можливості респондентам вільно висловлюватись, що сприяє розкриттю їх внутрішніх цінностей та переживань.

Виходячи з об'єкта та мети нашого дослідження, задля перевірки гіпотез та вивчення феномену бюджету крізь призму індивідуального досвіду особистості, нами був обраний метод глибинне інтерв'ю.

Глибинне інтерв'ю є своєрідною бесідою двох людей, в якій дослідник, з одного боку, виступає рівноправним співрозмовником, а з другого – скеровує бесіду в потрібне русло. Глибинне інтерв'ю, як і інші якісні методи соціологічного дослідження, не дає змоги проаналізувати масштаб певного явища або тенденції. Результати такого дослідження не будуть репрезентативними за регіоном, віком чи іншими демографічними характеристиками. Натомість метод глибинного інтерв'ю дозволяє зрозуміти загальний контекст феномену, простежити розмаїття подій та поглядів людей. Саме цей метод найкраще підходить для фіксації суб'єктивного індивідуального досвіду [62, с. 31]. І, що в цьому випадку було найважливіше, саме формат глибинного інтерв'ю дає змогу почути історію людини, а не лише її відповіді на питання дослідника.

У дослідженні використано метод напівструктурованого глибинного інтерв'ю, який полягає в тому, що інтерв'юер не має чітко структурованої анкети, але орієнтується на гайд – загальний план розмови або сукупність теоретично значущих тем, що становлять дослідницький інтерес. Послідовність питань та їх формулювання не закріплюється і може змінюватись для кожного наступного інформанта відповідно до перебігу бесіди та ходу думок інформанта, під які підлаштовується інтерв'юер.

Більше того, оскільки методологія якісного дослідження передбачає методологічні рефлексії протягом дослідницького процесу [62, с. 32], в ході такого дослідження гайд може уточнюватись та вдосконалюватись на основі вже отриманої від респондентів інформації.

Американський дослідник Брюс Берг зазначає, що найбільш вдалими є ті глибинні інтерв'ю, які фактично перетворились на монологи респондентів [61, с. 89]. Звісно, те, як піде розмова, дуже залежить від того, чи виник контакт у інтерв'юера з інформантом, чи зміг інтерв'юер налаштувати інформанта на потрібний лад, врешті-решт, дуже багато залежить від самого інформанта – від того, наскільки він уміє структурувати і описувати власний досвід та не збиватись на загальні теми і мовні кліше. Але, за нашими спостереженнями, дійсно найбільш цілісними та цікавими виявились «інтерв'ю-монологи», де інформанти розповідали свою історію. Адже чим менше питань ставить інтерв'юер, то менше він впливає на те, що розкаже респондент. А до нерозкритих тем можна повернутися наприкінці розмови.

Серед особистих якостей інтерв'юера насамперед слід виділити комунікабельність та сенситивність, або емпатію. У поняття «комунікабельність» тут входить не тільки схильність до спілкування, але й стиль спілкування, прагнення й інтерес до розуміння інших людей, доброзичливість, відкритість. Сенситивність, або емпатія, проявляється в чуйності та здатності співпереживати та розуміти почуття й емоції співрозмовника, відчувати делікатні моменти в ході інтерв'ю [63, с. 51-52].

Ми будемо використовувати підхід обґрунтованої теорії при аналізі отриманих відповідей від інформантів. Підхід обґрунтованої теорії – це якісний дослідницький метод, який використовує систематичний ряд процедур для розробки індуктивно виведеної обґрунтованої теорії якогось явища. Мета методу обґрунтованої теорії полягає в тому, щоб побудувати теорію, яка заслуговує довіри і допомагає зрозуміти дану область дослідження. Дослідники, що працюють в цій традиції, сподіваються також, що їх теорії будуть обов'язково пов'язані з іншими теоріями в рамках відповідних дисциплін за принципом кумулятивності і що висновки теорії будуть мати корисне застосування.

Ми будемо аналізувати проранжовані інформантами цінності за допомогою медіанного розподілу, яке допоможе нівелювати істотний розкид між цінностями. Медіана вказує саме середню позицію в упорядкованому розподілі. Вона краще відповідає нашому уявленню про середину ряду чисел. На медіану не впливають крайні значення розподілу на відміну від середнього арифметичного розподілу. Якщо в розподілі більшість значень тяжіє до середини і не видно занадто великих і маленьких крайніх значень, то краще використовувати середнє арифметичне. Але в нашому випадку існує істотний розкид, який може сильно впливати на середнє.

Вибірка в обґрунтованій теорії – це відбір людей, що володіють інформацією ті аспекти емпіричної дійсності, що цікавлять дослідника і які, в свою чергу, є основою теоретично відбору людей виступають теоретичні положення, що описують емпіричну дійсність.

Вибірка в обґрунтованій теорії пов'язана з поняттям теоретичного насичення, яке передбачає проведення інтерв'ю до тих пір, поки не виявиться, що дані, які повідомляються новими учасниками дослідження не додають нових понять в розроблювану теорію. Теоретичне насичення і теоретична вибірка використовуються разом для визначення розміру останньої.

Отже у нашій роботі у емпіричному дослідженні ми будемо використовувати теоретичне насичення вибірки задля того щоб обрати

інформаційно багаті випадки, які найкращим чином представляють феномен (інтенсивний відбір) та також відібрати ті випадки, які відповідають критерію (або їх сукупності), встановленому в рамках нашого дослідження (критеріальний відбір).

3.2. Аналіз емпіричної інформації дослідження бюджету часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста

У ході дослідження було проведено напівструктуроване глибинне інтерв'ю та хронометраж бюджету часу з трьома групами інформантів. До першої групи інформантів ми віднесли мешканців великих міст (мешканці м. Києва та м. Запоріжжя, котрі проживають у великому місті більше ніж 3 роки), до другої – мешканців малих міст (мешканці запорізької та київської області), до третьої – мешканці, котрі мігрували з малого міста до великого.

У нашому дослідженні дуже важливо з'ясувати, яким чином змінюється бюджет часу індивіда, який мігрує у велике місто, чи змінюються його звички та наповнюваність дня різними видами діяльності. Чи відчуває він «нові хронофаги», які були не притаманні попередньому місту перебування або яких інформант не помічав раніше. Також цікаво дослідити як інформант сприймає нову повсякденність, чи змінюється його відношення до часу як до цінного ресурсу. І також ми можемо з'ясувати основні перешкоди (стресові ситуації, незвичність умов, великий зовнішній тиск), які бувають під час адаптацій до нових реалій життя.

Ми не брали до уваги мешканців, котрі мігрували з великого міста до малого, оскільки при даному виді міграції людина зазвичай має менше стресових ситуацій та не настільки відчуває дефіцит часу, ніж представник великого міста.

Представники великого міста зазвичай починають свій будній день о 7:30- 8:00. Такий досить неранній підйом можна пояснити тим, що робочий день може починатися з 8:30 по 10:00, при цьому, найчастіше, людині надається

гнучкий графік роботи при якому працівник може сам обирати, в який час йому буде зручніше почати свій робочий день.

Гнучкий графік у великому місті є достатньо поширеною практикою, яка найбільше зустрічається в ІТ-компаніях, страхових компаніях, банках та ін. Даний факт дуже чітко описує один з інформантів: *«В некоторых фирмах разработчик должен просто покрыть все часы (это обычно 8-ми часовой рабочий день) за неделю/месяц. Заработная плата будет изменяться в соответствии с часами. Если я отработаю 80 часов – получу половину заработной платы, отработаю 250 часов – на выходе будет полуторная заработная плата. Также количество затраченного времени за день фиксирует специальная программа, поэтому тебе не обязательно находится в стенах офиса, ты можешь быть хоть на Карибских островах, это очень комфортно»*. У сучасному повсякденному житті мобільні технології дозволяють налагодити ефективну співпрацю навіть на відстані, а спеціальні розробки ІТ-технологій допомагають автоматизувати облік часу. Тому «фізична» присутність зовсім не обов'язкова.

Після закінчення робочого дня жителі великого міста вважають за краще приділяти час собі та своїй родині. Вони відвідують спортивні заклади, салони краси та інші заклади в залежності від особистих інтересів. Так як значну частину часу після роботи займає шлях додому, в більшій мірі через велику відстань від дому до місця роботи або ж через перебування в трафіку, жителі великого міста вважають за краще використовувати цей час переглядаючи новини в інтернеті, читаючи книгу або ж спілкуючись по телефону зі своїми близькими або друзями. Цей факт описується одним із інформантів: *«Дорога занимает минимум пол часа, поэтому этот момент приходится постоянно учитывать при планировании дня. Но, в это время можно читать. Своего рода нет «отмазки» что нету времени на чтение, потому что оно каждый день есть в дороге»*.

Після приходу додому мешканці великого міста *«вечеряють разом зі своєю сім'єю»* і час, що залишився перед сном переглядають телебачення або ж

контент у соціальних мережах. Зазвичай будній день у жителів великого міста закінчується о 23:30-00:30.

Відмінною особливістю вихідного дня у жителів великого міста є відносно пізній ранковий підйом. Зазвичай о 9-10:30 годині. Вихідний день присвячується відпочинку, догляду за собою і різним домашнім заняттям. У вихідний день жителі великого міста воліють лягати спати в той же час як і в будній день.

Мешканці малого міста починають прокидаються раніше за мешканців великого міста, це пов'язано насамперед з тим, що у малому місті монопромислова орієнтація виробництва, яка зазвичай характеризується непрацівникоорієнтованими умовами і графіком роботи. Такий стан речей призводить до того, що в системі трудової мотивації жителів малих міст присутній страх втрати роботи, наявна додаткова економічна зайнятість, трудова міграція у великі міста та ведення особистого підсобного господарства. Такі особливості професійно-трудової сфери у містян малих міст є способами адаптації до складних соціально-економічних умов: *«Мне было очень трудно первое время, когда устроился на производство, подниматься на работу в 6:00. Но и в этом конечно же есть свои плюсы, ты раньше заканчиваешь свой рабочий день и раньше приезжаешь домой. Никаких пробок, идешь домой пешком. Но проблема в том, что нужно уметь планировать свой вечер. Я располагаю большим количеством времени после работы, но я не могу его правильно организовать, поэтому прихожу домой и просто смотрю телевизор».*

Отже, ще одною цікавою відмінністю, яка існує між представниками різних за розміром міст, це темп життя, котрий у великому місті дуже швидкий, фрагментарний та насичений, а у малому – дуже повільний та розслаблений. Якщо хронофагами у великому місті стають, в основному, об'єктивні події, від яких людина не може самостійно позбутися, то у малому місті хронофагами зазвичай стають нерациональні витрати вільного часу. Стосовно вихідного дня,

він розпочинається о 8:30-9:00 та зазвичай ці дні присвячуються домашній роботі, покупкам та проведенню часу зі своїми близькими.

Велике місто пропонує багато варіантів проведення свого дозвілля, так наприклад, інформанти, зазначають, що у них є забагато варіантів відвідування різних культурних, розважальних закладів, подій, локацій. Лише одна проблема, котру породжує така надмірна варіативність – це вирішення куди саме піти: *«Большой выбор досуга, всегда есть куда пойти, что посмотреть»*. Чого не скажеш про мале місто, де немає такої великої насиченості культурних подій, цікавих локацій: *«Вільний час ми зазвичай проводимо разом з сім'єю гуляючи в парку або приїжджаючи у гості один до одного»*

При детальному описі свого дня жителі згадують види діяльності, на які не планували витратити час. Мешканці великого міста зазначають, що *«часто з'являються різні завдання по роботі, котрі необхідно виконати після закінчення робочого дня або у вихідний день»*. Також значну частку часу займають черги, великі затори на дорогах та інші непередбачувані події, котрі іноді заздалегідь не включаються у бюджет часу: *«В большом городе человек безумно много времени тратит на проезд. Мне не очень повезло, что я не живу в центре города, чтобы мне добраться на работу я трачу около часа, а чтобы вернуться домой еще больше, из-за большого трафика»*.

У мешканця великого міста, котрий не планує свій час як робочий, так і дозвіллевий, порушається work-life balance, коли людина витрачає свій час в нерівній пропорції на робочу сферу і на ті види діяльності, котрі полюбляє. Практично всі інформанти (як великого, так і малого міста) зазначили, що у них порушен цей баланс, в їх житті переважно більше часу займає робоча сфера: *«Я ощущаю, что что-то в своей жизни упускаю, поэтому мне кажется, что эта гармония нарушена»*; *«Для того, чтобы найти свое дело и достичь в нем успеха, я полностью сконцентрирована на своей работе и продвижению по карьерной лестнице. Именно поэтому в этот период семья, друзья, личные увлечения уходят на второй план»*

Для кращого розуміння життєво-робочого балансу ми поцікавилися у інформантів про їх певний набір рольових функцій. Як правило, і серед різних людей, і в рамках однієї особистості, ролі розподіляються нерівномірно. Кожна з ролей вимагає встановлення і підтримання певних відносин з іншими людьми, певних витрат часових ресурсів. Людині потрібно приділяти значну увагу балансу ролей, в разі його порушення все призводить до того, що деякі з ролей не реалізуються належним чином через відсутність часових ресурсів. Відносно балансу ролей інформантів, котрі представляють різні за розміром міста, то вони, інформанти мають приблизно однаковий розподіл ролей, в якому професійна сфера займає більшу складову за усіх інших сфер життя.

Після переїзду до великого міста інформанти відзначають, що їхнє життя кардинально змінюється і основна частина часу йде на роботу, на те щоб *«закріпитися на певному місці»*. Так як будь-який переїзд, а особливо до великого міста, характеризується високою вартістю життя, конкуренцією і певними вимогами до професійних навичок. Завищені вимоги працевлаштуванні, пошук роботи займає велику кількість часу, сил і коштів. Тому отримуючи роботу, як зазначають інформанти, дуже важливо *«триматися»* за неї та *«намагатися з усіх сил показати як тобі важлива ця робота»*. Тому основна частина всього бюджету часу йде, у даної групи інформантів, саме на роботу і підвищення професійної кваліфікації.

Одним із поведінкових показників значущості часу виступає вміння і бажання його планувати. Приблизно третина інформантів вважають, що планування часу обов'язково для будь-якої сучасної людини.

Інформанти, в більшій мірі з великих міст, зазначають, що планують свій наступний день та, навіть, місяць за допомогою щоденника / блокноту, різних мобільних додатків та комп'ютерних програм: *«То, что касается рабочего процесса, то да – преимущественно в планере (бумажный вид) и частично в календаре и в outlook (то, что касается встреч). В личной жизни изредка пользуюсь мобильным приложением, но это не носит систематический*

характер»; *«Да планирую день с помощью записок на телефоне, а месяц при помощи Mindline».*

Невисока цінність планування часу, характерна для культури малого міста, що проявляється в темпоральній поведінці мешканців і обумовлює відсутність у більшості представників цієї спільноти потреби в удосконаленні навичок тайм-менеджменту.

До топ трьох «поглиначів часу» в розрізі трьох груп інформантів можна віднести наступні:

- для першої групи інформантів (представники великих міст): спроба занадто багато зробити за один раз, вистоювання в чергах, великий потік інформації;

- для другої групи (представники малих міст): нечітка постановка мети, звичка 7 разів відміряти, 1 відрізати, соціальні мережі;

- для третьої групи (представники малих міст, котрі мігрували у велике місто: неорганізовані дії, дорога додому / на роботу та інтернет-серфінг.

Отже, як ми можемо побачити, основні хронофаги, за думкою інформантів, дуже різняться в залежності від міста проживання та при певному способі життя. Третя група інформантів визначає, що є певні труднощі стосовно адаптації до нового ритму життя, котрий задає велике місто. Задля того аби уникнути «викрадачів часу» потрібно навчитися планувати свій день аби якомога менше витратити часу на різні відволікаючі об'єкти: *«Можно сказать, что мой день стал более динамичным. Каждый день много дел. Много времени занимает дорога. Но я стараюсь вести планнер своего дня, но пока что это не вошло в систему».* Схожий погляд на дану тематику висловлює інший інформант: *«Большое отличие это дорога. В предыдущем городе можно было доехать за 15 минут почти куда угодно. Сейчас это минимум пол часа, что приходится постоянно учитывать при планирование дня. Но, в это время можно читать. Своего рода, теперь нет «отмазки» что нету времени на чтение, потому что оно каждый день есть в дороге. Еще отличия в людях. Киев большой город, но одновременно и маленький. Со временем оказывается,*

что любого политика или звезду эстрады ты можешь знать через одного знакомого. Это способствует относиться ко многому легче, понимаешь что этот политик не «небожитель», а такой же человек. И конечно же, понимаешь что перед тобой бесконечное море возможностей, нужно только что-то делать.»

Для представників малого міста, як ми вже зазначали вище, характерною особливістю є наявність великої кількості вільного часу, котрий вони, зазвичай, використовують не раціонально. *«После работы я могу долго ходить по супермаркету, читать этикетки, перевешивать продукты. Обычно я не тороплюсь домой, потому что дома делать особо нечего, обычно я смотрю разные ток-шоу и сериалы и готовлюсь морально к следующему рабочему дню».*

Багато вільного часу це не для мешканців великих міст. Тут явно не вистачає цього ресурсу: *«Я домой возвращаюсь примерно в 19:30-20:00. Времени на покушать, отдохнуть уже остается не так много».*

Всі три групи інформантів відмічають в якості розкрадачів часу – інтернет-серфінг та соціальні мережі. Інтернет (та усі можливості, які він надає) здатний зробити життя більш комфортним та зручним і у той же час може вкрасти значний час, котрий міг би бути використаний в більш раціональному плані.

В процесі проведення глибинних інтерв'ю кожного інформанта, незалежно від його міста проживання, був представлений бланк з переліком цінностей. При цьому кожного інформанта було попрошено розставити цінності в порядку пріоритетності важливості – від найбільш важливої (№1) до найменш важливої (№19) .

Результати ранжирування всіх умов за ступенем пріоритетності для інформантів дають нам змогу (див. табл 3.1) виокремити топ-5 важливих цінностей: на 1 місті – родина, на 2 – здоров'я, на 3 – взаєморозуміння з оточуючими людьми; на 4 – самостійність, а 5 місце розділили робота та заможність.

Стосовно топ-5 найменш важливих цінностей, то це релігія, традиції та звичаї, політика, досягнення високого становища в суспільстві та власний бізнес.

Таблиця 3.1.

Загальний розподіл цінностей

Цінності	Медіана
Родина	2.5
Взаєморозуміння з оточуючими людьми	3
Здоров'я	3.5
Самостійність	4
Робота	5
Заможність	5
Свобода	6
Вільний час	6
Друзі, знайомі	8
Отримання нового досвіду	8.5
Розваги	10.5
Кар'єрний ріст	10.5
Подорожі	14
Хобі	15
Власний бізнес	16
Досягнення високого становища в суспільстві	16.5
Політика	17
Традиції та звичаї	18.5
Релігія	19

Якщо подивитись на важливість цінностей у розрізі трьох груп інформантів, то ми можемо побачити деякі відмінності (див. табл 3.2). Так, наприклад, для третьої групи інформантів, ті хто переїхав до великого міста, робота та вільний час мають велике значення, ніж для першої та другої групи.

Таблиця 3.2.

Розподіл цінностей інформантів, котрі переїхали до великого міста

Цінності	Медіана
Родина	2.5
Здоров'я	3

Робота	3.5
Вільний час	4
Взаєморозуміння з оточуючими людьми	4.5
Друзі, знайомі	5
Заможність	5.5
Свобода	6
Розваги	6
Отримання нового досвіду	6
Самостоятельность	6
Кар'єрний ріст	10.5
Подорожі	14
Хобі	15
Власний бізнес	15
Досягнення високого становища в суспільстві	16.5
Політика	17
Традиції та звичаї	18.5
Релігія	19

Для мешканців великих міст важливу роль відіграють ті самі ж узагальнені цінності, для них важливі: родина, здоров'я, взаєморозуміння з оточуючими людьми, самостійність, робота та заможність (див. табл 3.3).

Таблиця 3.3

Розподіл цінностей інформантів, котрі проживають у великому місті

Цінності	Медіана
Родина	2.5
Взаєморозуміння з оточуючими людьми	3
Здоров'я	3.5
Самостійність	4
Робота	5
Заможність	5
Свобода	5.5
Вільний час	6
Друзі, знайомі	8
Отримання нового досвіду	8.5
Розваги	10.5
Кар'єрний ріст	10.5
Подорожі	14
Хобі	15
Власний бізнес	15

Досягнення високого становища в суспільстві	16.5
Політика	17
Традиції та звичаї	18.5
Релігія	19

Та щодо мешканців малих міст, то для них важливі наступні цінності (див. табл 3.4): родина, взаєморозуміння з оточуючими людьми, здоров'я, друзі і знайомі, розваги та щодо останньої цінності, то вона не постає значно важливою для двох інших груп.

Таблиця 3.4

Розподіл цінностей інформантів, котрі проживають у малому місті

Цінності	Медіана
Родина	2.5
Взаєморозуміння з оточуючими людьми	3
Здоров'я	3.5
Друзі, знайомі	4
Робота	4.5
Розваги	5
Заможність	5
Свобода	5.5
Самостоятельность	6
Вільний час	7
Отримання нового досвіду	8.5
Кар'єрний ріст	10.5
Подорожі	14
Хобі	15
Власний бізнес	15
Досягнення високого становища в суспільстві	16.5
Політика	17
Традиції та звичаї	18.5
Релігія	19

Отже, за сформованою пріоритетністю пропонованих цінностей можна зробити висновок, що найважливішими цінностями для трьох груп постає

родина, взаєморозуміння з оточуючими, здоров'є та 2 інші цінності, котрі різняться в залежності від самої людини та специфічних рис середовища, в котрому вона перебуває.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що бюджет часу людини та безпосередньо структура повсякденного життя визначається унікальною індивідуальністю людини, ціннісними орієнтаціями та соціально-культурними особливостями середовища, в котрому вона проживає. Ці особливості задають деякі обмеження повсякденності та визначають межі індивідуалізації повсякденного життя.

Керуючись результатами дослідження ми можемо виокремити два типи темпоральної поведінки – традиційна (в значній мірі притаманна мешканцям малих міст) та інноваційна (в значній мірі притаманна мешканцям великих міст). Назва першого типу означає слідування звичним, усталеним, соціально схвалюваним моделям темпоральної поведінки. При цьому така традиційна темпоральна поведінка зовсім не означає відсутності якої-небудь соціальної, життєвої активності з боку його суб'єктів. Навпаки, в своєму прагненні подолати будь-які хронофаги діють з різним ступенем активності (вона може бути низькою або досить високою). Традиційність темпоральної поведінки пов'язана з небажанням вибирати або самостійно конструювати нові темпоральні моделі поведінки. Потреба в подоланні темпоральних протиріч у носіїв традиційної стратегії реалізується в різних сферах життєдіяльності. Однак спектр конкретних видів діяльності та моделей темпоральної поведінки обмежений культурними традиціями та певними особливостями середовища, долати які носії цих стратегій або не вміють, або свідомо не хочуть. Тому характерною ознакою традиційної темпоральної стратегії є вибір звичних сфер і видів діяльності.

Носії інноваційних стратегій здійснюють активний, виборчий пошук нових способів подолання хронофагів (наприклад, замовляти кур'єрський сервіс на заміну вистоюванню в черзі, читати книгу або робити щось корисне під час заторів на заміну просто перебування, планування свого дня за

допомогою різних електронних носіїв та блокнотів, і т.п). У ситуації вибору способу подолання хронофагів вони прагнуть узгоджувати і гармонізувати різні темпоральні процеси, навіть на які, в значній мірі, не можуть впливати.

3.3. Рекомендації щодо формування бюджету часу містян

При рекомендаціях формування бюджету часу необхідно враховувати основні або домінуючі види діяльності і способи їх темпоральної організації. Цінності, установки і особистісні відчуття важливі для розуміння причин, за якими люди займаються певними видами діяльності. Для розуміння сенсу і змісту способу життя соціальної спільності істотне значення має осмислення практик її повсякденного життя в рамках тимчасових характеристик основних форм діяльності і того, що в Європі називають «Work - Life Balance» (рівновага, баланс між роботою і «іншим» способом життя). Ця формула знаходить сьогодні більшого поширення і пов'язана із задоволенням широкого і зростаючого кола потреб щоденного життя.

Встановлення балансу між роботою і рештою життя є завданням усіх суб'єктів соціального процесу - людини (його індивідуальних повсякденних практик), соціальної спільності, держави в рамках здійснення ним певної соціальної політики і нарешті роботодавців (підприємців). Сенс цього процесу полягає в тому, щоб подолати протиставлення робочого і вільного часу в житті людини і соціальної спільності за рахунок появи нових форм зв'язку між роботою і іншими сферами життя.

Формула «Work-Life Balance» повинна стати регуляцією трудових відносин, в яких відбуваються зрушення в бік більшого врахування інтересів особистості і конкретних соціальних спільнот. Ця формула дає також можливість поглянути зсередини на нові соціальні ризики і проблеми, як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях. Йдеться, зокрема, про гнучкий графік робочого часу, який в цілому, не повинен скорочуватися. У наших реаліях на перший план, як і багато років тому, виходить фактор робочого часу. Про його скорочення і зростання за цей рахунок вільного часу зараз майже

ніхто не говорить. Якщо раніше домінуючою була ідея сепаратизації цих тимчасових сфер, то в останні роки переважає інша позиція - їх зв'язку. З цієї причини пропагується «прихід» нового стилю життя. З'явилася навіть метафора «мистецтво керувати життям» (art of the conduct of life). Звідси - відхід від принципу «спочатку працювати, потім - жити» (first work then live) в сторону балансу роботи і життя.

Розглядаючи докладніше структуру способу життя будь-якої соціальної спільності, необхідно звертати увагу на такий її елемент, як умови діяльності і використання часу різними суб'єктами. Ці умови можуть бути розглянуті крізь призму рівня життя соціальної спільності, які характеризують матеріальне і духовне споживання людей. Традиційними показниками рівня життя служать величина кількості і якості споживаних людиною благ і послуг, що реалізують потреби індивіда.

Ми також вважаємо, що особливе місце серед показників рівня життя соціальної спільності займає величина, структура та характер використання часових ресурсів. Дефіцит часу на багато видів діяльності не дозволяють вести повноцінний спосіб життя, задовольняти основні матеріальні, духовні, моральні, естетичні, фізичні потреби, реалізуючи їх у повсякденних практиках.

Навчитися ефективно управляти своїм часом і володіти навичками самоорганізації можна лише за допомогою правильного підходу до планування та організації свого дня. Для того, щоб навчитися цьому швидко ми б рекомендували відвідувати тренінги для ефективного планування як робочого, так і вільного часу. Тренінгове навчання навичкам управління найважливішим ресурсом - часом, потрібно тим людям, які довгий час не можуть побороти «поглиначів часу», не можуть правильно розподіляти день і організувати трудовий процес для здійснення поставлених завдань.

Нашою рекомендацією як планувати і ефективно управляти своїм часом буде авторський тренінг «Як встигнути все і бути щасливим», який має наступний сценарій.

Сценарій тренінгу «Як встигнути все і бути щасливим»

Мета тренінгу: навчання навичкам управління найважливішим ресурсом – час.

Завдання тренінгу:

- Створити умови для актуалізації своїх життєвих цілей.
- Допомогти усвідомити, що час – це ресурс, яким можна керувати.
- Навчити деяким методам складання планів і управління часом.
- Навчити методам боротьби з «поглиначами часу».

Хід тренінгу:

1. «Навіщо нам потрібен облік часу?» (Учасникам дається можливість поміркувати на тему «Навіщо нам потрібен облік часу». Їм пропонується поміркувати і відповісти на питання:

- Навіщо потрібен облік часу?
- Чи плануєте ви свої справи на кожен день, тиждень?
- Чи допомагає складання планів для покращення ефективності?
- Корисніше плани, зроблені в розумі чи плани, написані на аркуші?

Далі учасникам пропонується по черзі висловитися з цієї теми.

2. «Чи вмієте ви керувати своїм часом»

Учасники заповнюють тест «Чи вмієте ви планувати свій час». У цьому тесті допускаються 4 варіанти відповідей: «майже ніколи» – 0 балів, «ніколи» – 1 бал, «часто» – 2 бали, «майже завжди» – 3 бали.

– Перед початком роботи я залишаю собі резерв часу, який використовую для складання плану на день, для підготовки робочого місця і т. п.

- Все, що можна перекласти на інших людей, я перекладаю.
- Я фіксую кожну задачу і кожну мету із зазначенням терміну їх вирішення.
- Кожне завдання я намагаюся виконати з першого разу.
- Кожен день я складаю список майбутніх справ, впорядковуючи їх за пріоритетами.

– Плануючи зайнятися справами, я намагаюся виключити сторонні телефонні розмови, уникаю незапланованих зустрічей.

– Я добре знаю свої піки і спади працездатності і планую свій день, з огляду на це.

– При плануванні свого дня, я залишаю резерв часу для непередбачених ситуацій і для несподіваних зустрічей.

– У першу чергу я вирішую пріоритетні завдання.

– Якщо у мене є невідкладні справи, але хтось намагається мене відволікти, я вмію сказати «Ні!»

Результати тестування.

– 0-15 балів. Ви не плануєте свій час і пливете за течією. Хоча якщо ви складаєте список пріоритетних завдань і дотримуетесь його, то деякі цілі ви можете досягти.

– 16-20 балів. Ви намагаєтесь опанувати своїм часом, але вам дуже заважає непослідовність у ваших намірах і діях.

– 21-25 балів. У вас хороший самоменеджмент.

– 26-30 балів. Ви - справжній господар свого часу і можете служити зразком для наслідування!

3. «Мої життєві цілі»

На аркуші паперу кожен учасник пише свої життєві цілі в схемах, малюнках. На початку вправи тренер пояснює, що цілі зручно розділити за сферами: «сім'я», «освіта», «кар'єра», «відпочинок, спорт, хобі» і т. п. На виконання цього завдання дається 15 хвилин. Далі учасники діляться на пари, і кожен учасник обговорює зі своїм партнером, які цілі він ставить перед собою, а партнер допомагає йому скорегувати мету за критеріями «SMART».

4. «Поглиначі часу»

Кожен учасник висловлюється на тему що заважає виконати справу в термін, що відволікає нас, через що ми запізнюємося. Під час цієї вправи складається список поглиначів часу.

5. Вправа «Поглинач»

Учасники діляться на пари. Один з партнерів озвучує свою мету і що йому заважає досягти її. Іншому партнеру необхідно виконати роль поглинача. Потім партнери міняються ролями. Далі обговорення:

- Яку мету ви хотіли досягти?
- Що вам заважало?
- Ви впоралися з усіма поглиначами?
- Який з поглиначів викликав найбільшу складність? А з яким було впоратися найлегше?
- Яка роль була легше?

На закінчення показується коротка презентація «Способи управління часом» (де даються інструкції, як правильно планувати час, як боротися з поглиначами часу) і видається пам'ятка, де коротко описуються ці методи та способи.

Даний розділ був присвячений висвітленню прикладних аспектів дослідження вивчення бюджету часу мешканців великого та малого міста. Спочатку було обґрунтовано використані емпіричні методи та підхід до формування вибіркової сукупності.

У другому пункті було проаналізовано основні результати проведеного дослідження, в якому ми змогли віднайти особливості повсякденного життя та структури бюджету часу мешканців великого та малого міста і мешканців, котрі мігрували з малого міста у велике. Також власне дослідження дало змогу розробити типізацію темпоральної поведінки, яка має дві моделі: традиційну та інноваційну.

Далі були розглянуті рекомендації щодо формування бюджету часу містян. Ми запропонували розглядати формування бюджету часу з включенням формули «Work-Life Balance». Ця формула дає можливість поглянути зсередини на нові соціальні ризики і проблеми, як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях. У якості рекомендації щодо ефективного формування часу

нами була запропонована авторська програма тренінгу, котра має назву «Як встигнути все і бути щасливим».

ВИСНОВКИ

У магістерській дипломній роботі були досліджені певні специфічні особливості та відмінності у бюджетах часу мешканців великого та малого міста. У ході роботи були проаналізовані ключові поняття – бюджет часу, повсякденне життя і велике та мале місто. Для цього, у першому розділі були окреслені різноманітні теоретичні підходи до тлумачення основних понять дипломної роботи.

Дослідження бюджету часу в життєдіяльності містян великого та малого міста здійснюється за допомогою низки послідовних дослідницьких процедур, системи підходів, принципів, методів, які допомогли детальніше розкрити обрану нами проблематику. Оскільки бюджет часу у життєдіяльності містян є дуже складним явищем, при дослідженні ми використовували поліпарадигмальний підхід для її вивчення, за допомогою котрого ми розглянули коло проблем, котрі стосуються просторово-часового континіуму життєдіяльності мешканців великого та малого міста та способу взаємодії людини в різного типу соціальних ситуаціях, що зумовлює різницю у організації повсякденного життя та формуванні бюджету часу.

Основою для теоретичного дослідження бюджетів часу в життєдіяльності великого та малого міста є концепція міста Г. Зімеля, теорія габітусу П. Бурдьє, економічні теорії та концепції П. Самуельсона і Г. Беккера, котрі присвячені економіці часу. У рекомендаціях щодо формування бюджету часу містян ми спиралися на підходи та методи тайм-менеджменту.

В першому розділі ми окреслили низку ключових досліджень зарубіжних та українських щодо проблематики бюджетів часу. Можна зазначити, що для українських вчених дана проблема є принципово новим напрямом досліджень і через це бракує ґрунтовних наукових праць з цієї тематики.

Бюджет часу є одним з найбільш чітких, об'єктивних, кількісно виражених і репрезентативних соціологічних «мов». Однак поки що він використовується недостатньо. Його вивчення дає багатий матеріал для аналізу

багатьох проблем міського населення, які можуть успішно вирішуватися на базі конкретних уявлень про витрати часу і пошуку на їх підставі його резервів.

У другому розділі проаналізовано сутність і зміст повсякденного життя міського населення, його особливості, орієнтації, цінності, традиції та специфіка використання ним часу. Отже, при аналізі декількох досліджень, котрі стосуються бюджетів часу міського населення, ми прийшли до висновку, що різні за розміром міста, пропонують своїм мешканцям різні можливості наповнювання свого часу. Велике місто пропонує своїм жителям розвинений ринок праці, великий вибір проведення дозвілля, насиченість міжособистісних взаємозв'язків, широкий спектр послуг, варіантність локацій і т.п, чого не можна сказати про мале місто, де людина має забагато вільного часу але не може його зповна насичити через дефіцит вибору.

У третьому розділі була представлена авторська програма соціологічного дослідження бюджетів часу міського населення, а також проаналізовано проведене глибоке інтерв'ю. При вивченні бюджету часу нами досліджувалась реальна поведінка (діяльність) мешканців великих та малих міст за показниками тривалості конкретних видів діяльності, тривалості здійснення в певному соціальному просторі і т.п. за допомогою методу – хронометраж часу.

Отже, проведене соціологічне дослідження дає нам змогу стверджувати, що структура часу, наповнюваність дня різними видами діяльності та саме відношення до часу дійсно відрізняється у представників великих та малих міст.

Аналізуючи емпіричний матеріал, ми дійшли висновку, що представникам великих міст притаманний дефіцитний час, при якому людина, в більших випадках, не встигає виконати усі заплановані дії через об'єктивні чинники. А представникам малих міст притаманний профіцитний час, коли людина має надлишковий час але не знає як його ефективно використовувати.

У нашому дослідженні ми також з'ясували, яким чином змінюється бюджет часу індивіда, котрий мігрує у велике місто. Ми дійшли висновку, що

його звички та наповнюваність дня різними видами діяльності змінюється та стає відмінною від тої, яка була притаманна попередньому місту перебування. Мешканець, котрий мігрує відчуває «нові хронофаги», які були не притаманні або яких не помічав раніше.

Також власне дослідження дало змогу розробити типізацію темпоральної поведінки, яка має дві моделі: традиційну та інноваційну. Назва першого типу означає слідування звичним, усталеним, соціально схвалюваним моделям темпоральної поведінки. Традиційність темпоральної поведінки пов'язана з небажанням вибирати або самостійно конструювати нові темпоральні моделі поведінки. Носії інноваційних стратегій здійснюють активний, виборчий пошук нових способів подолання хронофагів. У ситуації вибору способу подолання хронофагів вони прагнуть узгоджувати і гармонізовувати різні темпоральні процеси, навіть на які, в значній мірі, не можуть впливати.

У якості рекомендації щодо формування бюджету часу містян ми запропонували використовувати формулу «Work-Life Balance», котра дає можливість поглянути зсередини на нові соціальні ризики і проблеми, як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях. У якості рекомендації щодо ефективного формування часу нами була запропонована авторська програма тренінгу, котра має назву «Як встигнути все і бути щасливим».

Отже, найважливіша теза цього дослідження полягає у тому, що нераціональне використання часу призводить до певних дисбалансуючих наслідків у всіх сферах життя людини, тому важливим є подальше, більш глибоке вивчення можливостей його організації та ефективного використання. Дослідження бюджетів часу мешканців великого та малого міста дає можливість оцінити уподобання населення, з'ясувати проблемні «ситуації» у структурі дозвілля, а також допомогти організувати та оптимізувати час свого життя.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Артемов В. А. К истории возникновения исследований бюджетов времени. *Социологические исследования*. 2003. No 5. С. 141-149. URL: http://ecsocman.hse.ru/data/590/662/1216/016-ARTEMOV_V.A.pdf (дата звернения 12.11.2019)
2. Патрушев В. Д. Бюджеты времени: документированные свидетельства образа жизни людей. *Социология в России* / под ред. В.А. Ядова. М., 1996. С. 237-240. URL: http://ecsocman.hse.ru/data/954/698/1219/012_Glava9.pdf (дата звернения 12.11.2019)
3. Маркович М.Б. Бюджет времени. *Большая советская энциклопедия*. URL: <http://bse.uaio/BSEOLD/01/0401.htm>. (дата звернения 20.11.2019)
4. С. А. Кравченко. Социологический энциклопедический русско-английский словарь: более. 10000 единиц. М.:ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство. АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004. 511 с.
5. Шюц А. Структура повседневного мышления. *Социол. исслед.* 1988. No 2. С. 130-136.
6. Молчанов В. И. Время и сознание. Критика феноменологической философии: моногр. М.: Высш. шк., 1998. 144 с.
7. Ионин Л.Г. Понимающая социология: историко-критический анализ. М.: «Наука», 1979. 206 с
8. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания. М.: «Медиум», 1995. 334 с.
9. Элиас Н., Ионин Л. Что такое социология? *Философия и методология эмпирической социологии*. М. : Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. 427 с.
10. Козырьков В. П. Образы повседневности и проблема их целостности. *Наука и повседневность: основания науки в цифровом обществе* : материалы межвуз.научн. конф. Вып. 4. Н. Новгород, 2002. С. 5-30

11. Грінченко Б. Словарь української мови : [у 4 т.] / зібр. ред. журн. «Киевская Старина». К. 1907-1909. С. 1845. URL: [https://r2u.org.ua/data/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20\(1907-1909\).pdf](https://r2u.org.ua/data/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20(1907-1909).pdf) (дата звернення 22.11.2019)
12. Пушкарева Н. Л. Предмет и методы изучения повседневности. *Этнографическое обозрение*, 2004. No 1. 314 с.
13. Жулева М. С. История повседневности жителей г. Кургана в 1929-1941 : автореф. дис. ... к.и.н. Курган, 2004. 25 с.
14. Куденко Я. Н. Повседневность как реалия культурной действительности: дис. ... канд. философ. н. Х., 1998. 251 с.
15. Антипина В. А. Повседневная жизнь советских писателей. М, 2005. 148 с.
16. Бабаева А. В. Роль междисциплинарных исследований в изучении проблем повседневности. *Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века. К 80-летию проф. М. С. Кагана: матер. междунар. науч. конф.*; Санкт-Петербург, 18 мая 2001 г. *Серия «Symposium»*. No 1. СПб. С.177.
17. Родченко В. Б. Міські комплекси України: чинники та умови організації регулювання соціально-економічного розвитку : моногр. НАН України : Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2012. 404 с.
18. Вебер М. История хозяйства. пер. с нем.; под ред. И. Гревса ; коммент. Н. Саркитова, Г. Кучкова. М. : КАНОН-прессЦ ; Кучково поле, 2001. 576 с.
19. Бакалова Л. Структурно-функціональна типологія міст як ефективний інструмент управління розвитком міста. 2007. No 12. 257 с.
20. Бойко-Бойчук О. В. Місто. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співгол.), О. С. Ігнатенко (співгол.) та ін.; за ред. О. Ю. Амосова,

О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. 408 с.

21. Родченко В. Б. Міські комплекси України: чинники та умови організації регулювання соціально-економічного розвитку : моногр. НАН України : Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2012. 404 с.

22. Велихов Л. А. Основи городского хозяйства. М.: Наука, 1996. 480 с.

23. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Одеса : Астропринт, 2005. 632 с.

24. Артёмов В.А. К истории возникновения исследований бюджетов времени. *Социологические исследования*. 2003. No 5. 250 с.

25. Руководство по подготовке статистических данных об использовании времени для оценки оплачиваемого и неоплачиваемого труда. 2007, 440 с.

26. Струмилин, С. Бюджет времени русского рабочего и крестьянина в 1922–1923 году. Статистико-экономические очерки: Вопросы труда. 1924. 155 с.

27. Дебо В. Бюджет работников печати (по данным предварительной обработки материалов бюджетного обследования). Вопросы труда. 1926. No 8 - 9. С. 71 - 76.

28. Кауфман А. А. Русская курсистка в цифрах. Сборник статей. Община. Переселение. Статистика. М., 1915. 504 с.

29. Гастев А. Время. Центральный институт труда. М. 1923.

30. Струмилин С. Г. Проблемы экономики труда. М.: Госполитиздат, 1957. 320 с.

31. Бюджет времени школьника. Сб. статей / под ред. М. Бернштейна и Н. Рыбникова. М. 1927. 125 с.

32. Труд и досуг ребенка (по материалам обследования видов деятельности детей от 3 до 16 лет). М.: Новая Москва, 1927. 211 с.

33. Гельмонт А. Чем занят день пионера и школьника / по материалам обследования Центральной педагогической лаборатории МОНО. М.: Новая Москва, 1927. 45 с.

34. Арямов И. А. Рабочий подросток. М.: Транспечать-НКПС, 1928. 252 с.

35. Бурдянский И. М. Бюджет времени студентов Казанского индустриального техникума. Вестник Казанского индустриального техникума повышенного типа. 1926, No 2. 352 с.

36. Бова А. А. Бюджет часу кийвського студентства (досвід соціологічного дослідження) *Український соціум*. 2016. No 2. С. 8-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2016_2_3 (дата звернення 12.12.2019).

37. Особенности организации способу життя мешканцями мегаполісів і невеликих міст / Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України. Київ-Житомир: Вид-во ЖДПУ ім.І.Франка, т.7, вип.20, Ч. 1, 2009. С. 59-62.

38. Покшишевский В. Взаимодействие населения и среды в условиях города. М., 1979. 17 с.

39. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. М.: Наука, 1972. С. 20-49.

40. Патрушев В.Д. Бюджеты времени: документированные свидетельства образа жизни людей / под ред. В.А. Ядова. М.: На Воробьевых, 1996. С. 237-240.

41. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь / Логос, 2002, No 3-4. URL: <http://magazines.russ.ru/logos/2002/3/zim.html> (дата звернення 25.12.19).

42. Курносова Т. И. Гибкая занятость в экономике развитых стран (причины, формы, эффективность) : дис. ... канд. экон. наук. М., 1998. с. 56.

43. Євтушевська О. Тайм-менеджмент як вияв світогляду сучасної людни / ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2017. No 3(192). С. 15-18.

44. Бурдые П. Структура, габитус, практика / Журнал социологии и социальной антропологии. 1998. – URL: <http://www.old.jourssa.ru/1998/2/4bourd.html#n1> (дата звернення 25.12.2019).

45. Афанасьевский, В. Л. Тема повседневности какоснова современной социологии /Грамота : альманах современной науки и образования. Ч. II. 2008. No 10.

46. Штейнбах Х.Е., Еленский В.И. Психология жизненного пространства. СПб.: «Речь», 2004. 239 с.
47. Семенова Т.В. Теоретические и прикладные аспекты социально-психологического исследования городской ментальности / дис. докт.психол.наук, Казань, 2007. 410 с.
48. Фуко М. Интеллектуалы и власть. Избранные политические статьи, выступления и интервью. Часть 3 / Пер. Б.М. Скуратова. М.: Праксис, 2006. 191 с.
49. Патрушев, В. Д. Бюджеты времени : документированные свидетельства образа жизни люде. С .235-258.
50. Руководство по подготовке статистических данных об использовании времени для оценки оплачиваемого и неоплачиваемого труда ООН 2007. 427 с.
51. Чернышев Е. Демографический прогноз: Украина уже скоро может исчезнуть как отдельное государство URL : <http://www.nakanune/articles/18461/#sthash.tX6j0T1s.dpuf/> (дата звернення 30.12.2019).
52. Динаміка ціннісних орієнтацій української молоді / Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Вип. 16. С. 60-67.
53. Time use at different stages of life Results from 13 European countries / European communities. 2003 URL : <http://euro.cu.int> (дата звернення 03.01.2020).
54. Головаха Е. И., Кроник А.А. Психологическое время личности. 2-изд, испр. И дополн. М.: «Смысл», 2008.
55. Kluckhohn F. R. Dominant and variant value orientations. In: Kluckhohn C., Murray H. A., Sneider D. M. (eds.), *Personality in Nature, Society and Culture*. N. Y. Alfred A. Knopf, Inc. 1954, P. 342-357.
56. Шолохов М. А. Судьба человека. Собр. соч.: В 9-ти т. М.: Худож. лит., 1969, т. 8, С. 25- 58.
57. Шрейдер Ю. А. Сложные системы и космологические принципы. – В кн.: Системные исследования, 1975. М.: Наука, 1976, С. 149-171.

58. Гоффман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта / перевод с англ. яз. под ред. Г. С. Батыгина, Л. А. Козловой; вступит. статья Г.С. Батыгина. М.: Институт социологии РАН, 2003. 752 с.

59. Вахштайн В. С. Событийное строение повседневного мира. Исследование обыденного жеста / *Социологический журнал*. No 3. 2007. С. 5-39.

60. Патрушев В.Д. Бюджет времени городского работающего населения США и России / *Социологические исследования*. 2003. No 12.

61. Бондар В. С. Методологічні особливості якісних методів. Наукові записки НаУКМА. 2000. *Соціологічні науки*. С. 31-34.

62. Berg B. L. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. 5th ed. – California State University, 2004. 384 p.

63. Ковалев Е. Ж. Качественные методы в полевых социологических исследованиях. Москва : Логос, 1999. 384 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Програма соціологічного дослідження на тему: «Бюджет часу в життєдіяльності мешканців великого та малого міста»

I. МЕТОДОЛОГІЧНА ЧАСТИНА

1. Обґрунтування проблеми дослідження

Актуальність. Соціальні зміни у сучасному українському суспільстві підвищують соціальну цінність часу. Раціональне використання часу дозволяє правильно розподіляти свої фізичні активності, повноцінно задовольняти усі базові особистісні потреби та безболісно адаптуватись до соціальних змін.

Час є абсолютно вичерпним ресурсом, його так просто не можна заощадити або взяти більше, ніж він є. Гроші, знання, інший капітал можна нарощувати нескінченно, а ось час строго обмежений - його ніяк не повернути, не купити і не додати.

За кожним рядком бюджету часу, за кожною тимчасовою витратою стоять живі люди з їх інтересами, ціннісними орієнтаціями і конкретними видами діяльності. Так, говорячи про представника великого міста ми виокремлюємо певні специфічні темпоральні риси, котрі властиві мешканцям мегаполісу – це, наприклад, пунктуальність і відповідні їй навички регулювання швидкості пересування по місту, дотримання певного розкладу дня тощо. Те, що городянину маленького міста здається метушливістю, для городянина мегаполісу стає звичною нормою повсякденної поведінки.

Життєдіяльність людей маленького міста дуже різниться від великого. Підвищена густота населення та міжособистісних контактів, загальна «гаджетизація», функціонування багатьох установ у нічні години – це лише неповний перелік нового обличчя великих міст. Невблаганний темп життя великого міста характеризується відсутністю спокою, втомою від постійної присутності в натовпі, дорожніми заторами та величезними чергами.

Наскрізною ознакою способу життя у великому місті є дефіцит вільного часу громадян, чия життєдіяльність за ринкових умов дедалі частіше підпорядковується принципу «час – це гроші». Городяни вимушені більш обмірковано ставитись до бюджету свого часу аби не піддаватися відволікаючим об'єктам, чого не можна казати про мешканців малих міст. Життєдіяльність мешканців малих міст є більш стриманою, урівноваженою, вони можуть навіть не помічати проблеми, з котрими стикаються представники великих міст. Але в життєдіяльності мешканців як великих так і малих міст присутні поглиначі часу, яким навіть придумали назву - хронофаги, вони можуть різнитися але повністю позбутися їх неможливо. У перекладі з грецької це слово означає «поглинач часу». Сюди можна віднести побутові та медіахронофаги: дорога, черга, безлад на робочому місці, пошук потрібного, виконання прохань, великий потік інформації, соціальні мережі, інтернет-серфінг, телевізор, комп'ютерні ігри, телефон та багато інших.

Уникнути хронофагів неможливо, але цілком можливо уберегти від них якусь частину свого часу. У наш час з'явилося багато можливостей, котрі покликані заощаджувати час людині, наприклад, прибігати до використання таксі замість громадського транспорту, віддавати перевагу спілкуванню в режимі оффлайн на заміну «живої зустрічі», замовляти кур'єрський сервіс на заміну вистоюванню в черзі, читати книгу або робити щось корисне під час заторів на заміну просто перебування. Городяни таким чином можуть витіснити поглиначів часу, котрі заважають і відволікають від запланованих справ.

Отже, дослідження бюджетів часу мешканців великого та малого міста є актуальним, оскільки дає можливість оцінити уподобання населення, з'ясувати проблемні «ситуації» у структурі дозвілля, а також допомогти організувати та оптимізувати час свого життя.

2. Об'єкт. Міське населення.

3. Предмет. Думки, судження міського населення щодо використання ними бюджету часу у повсякденному житті

4. Мета. Дослідити стан розподілу всього добового фонду часу на різні види діяльності представниками великих та малих міст, а також умов, що впливають на цей розподіл.

5. Завдання дослідження:

- вивчення стану розподілу всього добового фонду часу на різні види діяльності представників великих та малих міст;
- вивчення факторів (умов), що впливають на розподіл бюджету часу представників великих та малих міст;
- виявлення типологічних структур проведення часу у великому та малому міста;
- вивчення ціннісних орієнтацій і мотивацій проведення часу представників великих і малих міст, задоволеності умовами і використанням різних видів діяльності (пов'язаних з працею, побутом і відпочинком);
- виявлення можливостей оптимізації використання часу у мешканців великого та малого міста.

2. Системний аналіз об'єкта і предмета дослідження

6.1. Інтерпретація основних понять дослідження

Повсякденне життя – звичний, знайомий, обжитий світ, повторюваний з дня на день у діях, думках, подіях, яке інтерпретується людьми і має для них певну суб'єктивну значущість.

Місто – це історично сформована, соціально та економічно розрізнена, щільно збудована та просторово сконцентрована поселенська одиниця, що має законодавчо визначений статус і являє собою складну територіальну суспільно-економічну систему. У нашому дослідженні під малим містом ми будемо розуміти міста з чисельністю від 25 тис до 70 тис. та щодо великого міста, то це міста чисельністю від 400 та понад 800 тис.

Бюджет часу – це сукупний розподіл фонду часу доби мешканців великих та малих міст по напрямкам його використання, складається з робочого і позаробочого часу.

6.2. Операціоналізація.

1. Повсякденне життя

1.1. Економічна сфера

1.1.1. Професійна зайнятість

1.1.2. Рівень заробітної плати

1.1.3. Ціни на товари, їжу, послуги та ін.

1.2. Екологічна сфера

1.2.1. Фактори, які впливають на здоров'я людини (чисельність виробництв, автомобілів)

1.2.2. Щільність населення

1.2.3. Перевантаженість простору джерелами електромагнітних випромінювань;

1.2.4. Відірваність від природного середовища

1.3. Культурна сфера

1.3.1. Мистецькі події, театри, музеї та ін.

1.3.2. Культурні об'єкти

1.4. Інформаційна сфера

1.4.1. Інформаційне навантаження

1.4.2. Доступ до інформації

1.5. Соціальна сфера

1.5.1. Кількість і якість соціальних зв'язків

1.5.2. Специфічні особливості різних соціальних груп

1.5.3. Мобільність

1.6. Особисте життя

1.6.1. Рольвий набір особистості

1.6.2. Ціннісні орієнтації особистості

2. Бюджет часу

2.1. Оплачувана робота і види діяльності, пов'язані з нею

2.2. Навчання, отримання навичок та пов'язані з цим види діяльності

2.3. Домашня праця і задоволення побутових потреб

2.4. Задоволення фізіологічних потреб

- 2.4.1. Догляд за собою
- 2.4.2. Дотримання особистої гігієни
- 2.4.3. Споживання їжі і води
- 2.4.4. Сон
- 2.4.5. Фізичні вправи
- 2.5. Вільний час
 - 2.5.1. Освіта
 - 2.5.2. Громадська діяльність
 - 2.5.3. Відпочинок
 - 2.5.4. Розваги
 - 2.5.5. Спілкування
 - 2.5.6. Хобі
 - 2.5.7. ЗМІ
- 2.6. Виховання дитини

3. Місто

- 3.1. Розмір населеного пункту
 - 3.1.1. Мале місто з чисельністю від 25 тис до 70 тис
 - 3.1.2. Велике місто з чисельністю від 400 та понад 800 тис
- 3.2. Скупчення людей на більш чи менш обмеженій території
- 3.3. Кількість населення
- 3.4. Розвинуті сфери діяльності
- 3.5. Темп життя
- 3.6. Пересування по місту
- 3.7. Об'єкти (різні мануфактури, будівлі, заклади)

7. Гіпотези дослідження:

1. Хронофаги або «викрадачі часу» різняться в залежності від міста проживання та при певному способі життя.

2. У мешканця великого міста, котрий не планує свій час як робочий, так і дозвіллевий, порушається work-life balance, коли людина витрачає свій час в нерівній пропорції на робочу сферу і на ті види діяльності, котрі любить.

3. Після переїзду до великого міста повсякденне життя кардинально змінюється і основна частина часу йде на роботу (порушується work-life balance), на те щоб *«закріпитися на певному місці»*.

4. У мешканців малих міст наявна велика кількість вільного часу, котрий вони використовують не раціонально

II. МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

1. Обґрунтування вибіркової сукупності

У ході дослідження було проведено напівструктуроване глибинне інтерв'ю та хронометраж бюджету часу з трьома групами інформантів. До першої групи інформантів ми віднесли мешканців великих міст (мешканці м. Києва та м. Запоріжжя, котрі проживають у великому місті більше ніж 3 роки), до другої – мешканців малих міст (мешканці запорізької та київської області), до третьої – мешканці, котрі мігрували з малого міста до великого.

У нашому дослідженні дуже важливо з'ясувати, яким чином змінюється бюджет часу індивіда, який мігрує у велике місто, чи змінюються його звички та наповнюваність дня різними видами діяльності. Чи відчуває він «нові хронофаги», які були не притаманні попередньому місту перебування або яких інформант не помічав раніше. Також цікаво дослідити як інформант сприймає нову повсякденність, чи змінюється його відношення до часу як до цінного ресурсу. І також ми можемо з'ясувати основні перешкоди (стресові ситуації, незвичність умов, великий зовнішній тиск), які бувають під час адаптацій до нових реалій життя.

Ми не брали до уваги мешканців, котрі мігрували з великого міста до малого, оскільки при даному виді міграції людина зазвичай має менше стресових ситуацій та не настільки відчуває дефіцит часу, ніж представник великого міста.

2. Обґрунтування методу дослідження

Виходячи з об'єкта та мети нашого дослідження, задля перевірки гіпотез та вивчення феномену бюджету крізь призму індивідуального досвіду особистості, нами був обраний метод глибинне інтерв'ю.

Глибинне інтерв'ю є своєрідною бесідою двох людей, в якій дослідник, з одного боку, виступає рівноправним співрозмовником, а з другого – скеровує бесіду в потрібне русло. Глибинне інтерв'ю, як і інші якісні методи соціологічного дослідження, не дає змоги проаналізувати масштаб певного явища або тенденції. Результати такого дослідження не будуть репрезентативними за регіоном, віком чи іншими демографічними характеристиками. Натомість метод глибинного інтерв'ю дозволяє зрозуміти загальний контекст феномену, простежити розмаїття подій та поглядів людей.

У дослідженні використано метод напівструктурованого глибинного інтерв'ю, який полягає в тому, що інтерв'юер не має чітко структурованої анкети, але орієнтується на гайд – загальний план розмови або сукупність теоретично значущих тем, що становлять дослідницький інтерес. Послідовність питань та їх формулювання не закріплюється і може змінюватись для кожного наступного інформанта відповідно до перебігу бесіди та ходу думок інформанта, під які підлаштовується інтерв'юер.

Вибірка в обгрунтованій теорії пов'язана з поняттям теоретичного насичення, яке передбачає проведення інтерв'ю до тих пір, поки не виявиться, що дані, які повідомляються новими учасниками дослідження не додають нових понять в розроблювану теорію. Теоретичне насичення і теоретична вибірка використовуються разом для визначення розміру останньої.

Отже у нашій роботі у емпіричному дослідженні ми будемо використовувати теоретичне насичення вибірки задля того щоб обрати інформаційно багаті випадки, які найкращим чином представляють феномен (інтенсивний відбір) та також відібрати ті випадки, які відповідають критерію (або їх сукупності), встановленому в рамках нашого дослідження (критеріальний відбір).

3. Логічна схема обробки інформації

Логіка проведення аналізу якісних даних в межах обраної нами стратегії може бути описана наступним чином.

На основі «сирих» даних, які не включають інтерпретації дослідника, виділяються коди (поняття), що представляють собою перший рівень інтерпретації. Як правило, на цьому рівні узагальнюється один з аспектів даних про конкретне явище. Від кодів, використовуючи метод абстрагування, генеруються категорії, центральні категорії й, нарешті, теорія. Рухаючись від кодів «нагору», встановлюються взаємозв'язки між ними, здійснюється їх узагальнення у більш абстрактні поняття (категорії), категорії стають «щільними» і зрештою утворюють теоретичні викладки як загальний опис конкретного соціального феномена.

Логіка проведення аналізу якісних даних в межах обраної нами стратегії може бути описана наступним чином.

На основі «сирих» даних, які не включають інтерпретації дослідника, виділяються коди (поняття), що представляють собою перший рівень інтерпретації. Як правило, на цьому рівні узагальнюється один з аспектів даних про конкретне явище. Від кодів, використовуючи метод абстрагування, генеруються категорії, центральні категорії й, нарешті, теорія. Рухаючись від кодів «нагору», встановлюються взаємозв'язки між ними, здійснюється їх узагальнення у більш абстрактні поняття (категорії), категорії стають «щільними» і зрештою утворюють теоретичні викладки як загальний опис конкретного соціального феномена.

ГАЙД ФОКУСОВАНОГО НАПІВСТРУКТУРОВАНОГО ІНТЕРВ'Ю «БЮДЖЕТ ЧАСУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ВЕЛИКОГО ТА МАЛОГО МІСТА»

Доброго дня! Дякуємо за те, що ви знайшли можливість взяти участь у груповому інтерв'ю, яке присвячене дослідженню соціальних чинників академічної міграції молоді.

Давайте познайомимося. Мене звати Ашихіна Анна. Я соціолог, представляю кафедру соціології Запорізького національного університету і студентську раду факультету соціології та управління. Ми запросили Вас на інтерв'ю тому, що нам дуже цікава Ваша думка та досвід у розкритті досліджуваної проблематики.

Ми спілкуватимемося приблизно 1,5 години. Під час бесіди я задаватиму питання для обговорення. Прошу відповідати на них, вільно висловлюючи свою думку, якщо треба, то заперечувати, сперечатися. Прошу почувати себе розкуто і вільно. Тут не може бути «вірних» або «невірних» відповідей, всі думки мають право на існування, всі однаково важливі. Наше завдання- почути ваші особисті думки і оцінки, якими б різними вони не були.

З вашого дозволу наша сьогоднішня бесіда буде записана. Це необхідно для подальшого наукового аналізу тих проблем, про які ми сьогодні будемо обговорювати. Після закінчення бесіди з відеоматеріалами та стенограмами будуть працювати тільки наші співробітники. Ми гарантуємо повну анонімність вашої участі в даному дослідженні.

ТЕМА	Питання для обговорення
ВСТУП	5 хв.
<u>Мета:</u> налогодження контакту з аудиторією	<ul style="list-style-type: none"> • Привітання • Мета • Правила дискусії

Бюджет часу буднього та вихідного дня	10-15 хв.
Мета: типове проведення часу буднього та вихідного дня інформантами як з великих так і малих міст	<p>Опишіть, будь ласка, Ваш будь-який будній день на цьому тижні</p> <ul style="list-style-type: none"> • О котрій годині Ви розпочали Ваш день? • Що ви робили в цей день вранці, в обід, та у вечорі? • На які види діяльності у вас пішла основна частина добового часу? • Чи були в цей день види діяльності, на які ви не планували витратити свій час? (Наприклад, це може бути дорога, проведення часу в пробці, черга, наведення порядку на робочому місці, пошук потрібного, виконання прохань, соціальні мережі, перегляд телевізора, комп'ютерні ігри, телефон або запропонуйте Ваш варіант) • О котрій годині Ви лягли спати? <p>Опишіть, будь ласка, Ваш вихідний день на минулому тижні?</p>
Планування часу	5-10 хв.
Мета: з'ясувати у інформантів яким чином вони планують свій час	<p>Яким чином Ви плануєте свій час на день/тиждень/місяць/рік?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зондувати: за допомогою програми на моб. додатку, щоденника / блокнота, і т.п
	10 - 15 хв.
Мета: з'ясувати баланс ролей інформантів	<p>Людина може виконувати багато рольових функцій, він може бути другом / подругою, студентом / студенткою, менеджером, управляюче і т.п.</p> <p>А яким набором рольових функцій Ви володієте? (Набір ваших рольових функцій повинен в сумі скласти 100%)</p>
Хронофаги часу	15 хв.
Мета: виявлення у інформантів певних поглиначів часу	<p>Які, на Вашу думку, Ваші основні "поглиначі часу"? (Поглиначі часу – це будь-які відволікаючі об'єкти, що заважають і відволікають від основної діяльності (роботи і інших запланованих справ).</p>

<p>Блок питань для тих, хто переїхав з малого міста у велике</p>	<p>10 хв.</p>
<p><u>Мета:</u> дослідити відношення до часу та повсякденного життя після переїзду</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Чи змінився Ваш ритм життя після переїзду у велике місто? • Що саме змінилося? • Чи відчували Ви стрес при переїзді і адаптації в нове місто проживання? • Чи помічали Ви якісь характерні відмінності, особливості, які притаманні великому місту, і не притаманні попередньому місту, в якому проживали?
<p>Питання організації часу і особистої ефективності найтіснішим чином пов'язані з визначенням життєвих цінностей</p>	<p>10 хв.</p>
<p><u>Мета:</u> визначити найбільш значимі цінності</p>	<p>Уважно подивіться на представлений список і виберіть ту цінність, яка для Вас найбільш значима - вона займе перше місце (або отримає перший ранг). Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її на друге місце. Розставте всі запропоновані цінності таким чином, аби найменш важлива залишилась останньою і, відповідно, займе 19-е місце.</p>

Апріорні коди	Теоретичні коди	Категорії
«... 7.30 - утренний кофе 8.00-17.00 - рабочий день 17.00 - 21.00 - поездка в супермаркет, выполнение домашних обязанностей 22.00-сон»	Будній день у великому місті	Бюджет часу буднього та вихідного дня у великому місті
«Обычно мой день начинается в 06.45. Утром я собираюсь на работу, привожу себя в порядок, готовлю завтрак себе и мужу, готовлю одежду, просматриваю новости и соцсети. В 08.40 я ухожу на работу, добираюсь до работы около 50 минут, рабочий день у меня до 18.30, после работы я часть времени посвятила общению с друзьями, вернулась домой, приготовила ужин для себя и мужа, мы вместе посмотрели фильм, еще часть времени перед сном я провела в интернете (поиск информации). В 00.15 легла спать»	Будній день у великому місті	
«... в 9. Почистила зубы, умылась, приняла контрастный душ, приготовила завтрак. В 10 приступила к работе. Днём пообедала и продолжила работу. Вечером сходила на почту, встретила с подругой. После пришла домой посмотрела сериал. Основное время ушло на работу»	Будній день у великому місті	
«... в 8 проснулась. Почистила зубы, умылась, приняла контрастный душ, приготовила завтрак. В 10 приступила к работе. Днём пообедала и продолжила работу. Вечером сходила на почту, встретила с подругой. После пришла домой посмотрела сериал.»	Будній день у великому місті (ті, хто переїхав з малого міста у велике)	
«День начался в 8.00 Утром я приводила себя в порядок: водные процедуры и макияж. Кушала. После чего начинала готовится к парам»	Будній день у великому місті (ті, хто переїхав з малого міста у велике)	
«... мой рабочий день начинается со вторника. 1. Встаю в 7.00-7.15 утра 2. Утренний туалет 15-20 минут 3. Приготовление завтрака 15 минут 4. Завтрак 20 минут 5. Выхожу на работу 6. Рабочий день с 10.30 до 19.00»	Будній день у малому місті	
«... - в 5:30 - с 8 до 17 нахожусь на работе. Вечером иду в спортзал и встречаюсь с друзьями - основная часть времени уходит на работу	Будній день у малому місті	

<i>(работа с бумагами, компьютер и тд)»</i>		
<i>«... стараюсь планировать, записывая в ежедневнике но это не всегда получается»</i>	Примітки	Планування часу
<i>«... да день с помощью заметок на телефоне, месяц при помощи Mindline»</i>	Примітки та мобільний додаток	
<i>«... преимущественно в планере (бумажный вид) и частично в календаре в outlook (то, что касается встреч)»</i>	Примітки та комп'ютерна програма	
<i>«... да, блокнот»</i>	Примітки	
<i>«... иногда планирую определенные дни с помощью приложения на мобильном устройстве»</i>	Мобільний додаток	
<i>«В большом городе человек безмуну много времени тратит на проезд. Мне не очень повезло, что я не живу в центре города, чтобы мне добраться на работу я трачу около часа, а чтобы вернуться домой еще больше, из-за большого трафика».</i>		
<i>«... попытка слишком много сделать за один раз, выстаивание в очередях, большой поток информации, социальные сети»</i>	Об'єктивні та суб'єктивні хронофаги	Хронофаги часу
<i>«... Отрывающие от дел телефонные звонки, неорганизованные действия, социальные сети»</i>	Суб'єктивні хронофаги	
<i>«... часть рабочего времени (это из того, что не планировалось заранее) ушла на выполнение просьб, которые только косвенно относятся к моим функциональным обязанностям. В метро мне пришлось тоже провести времени чуть больше, чем обычно так как из-за переполненных электричек пришлось пропустить несколько поездов»</i>	Об'єктивні та суб'єктивні хронофаги	
<i>«... очередь, очень часто это соц.сети, много времени занимает в день, телефонный разговоры с близкими, и и просмотр телевиденья.»</i>	Об'єктивні та суб'єктивні хронофаги	
<i>«... После работы я могу долго ходить по супермаркету, читать этикетки, перевешивать продукты. Обычно я не тороплюсь домой, потому что дома делать особо нечего, обычно я смотрю разные ток-шоу и сериалы и готовлюсь морально к следующему рабочему дню».</i>	Суб'єктивні хронофаги	
<i>«...можно сказать, что стал более динамичным. Каждый день много дел. Много времени занимает дорога. Появился большой выбор досуга, всегда есть куда пойти, что посмотреть»</i>	Темп життя, великий вибір проведення вільного часу	Повсякденність після переїзду до великого міста

<p>«...немного стрессовой ситуацией была съём квартиры. Все остальное, вызывало позитивные эмоции. В целом, я бы сказала что адаптация прошла очень легко»</p>	<p>Адаптація</p>	
<p>«Большое отличие это дорога. В предыдущем городе можно было доехать за 15 минут почти куда угодно. Сейчас это минимум пол часа, что приходится постоянно учитывать при планирование дня. Но, в это время можно читать. Своего рода, теперь нет "отмазки" что нету времени на чтение, потому что оно каждый день есть в дороге. Еще отличия в людях. Киев большой город, но одновременно и маленький. Со временем оказывается, что любого политика или звезду эстрады ты можешь знать через одного знакомого. Это способствует относится ко многому легче, понимаешь что этот политик не "небожитель", а такой же человек. И конечно же, понимаешь что перед тобой бесконечное море возможностей, нужно только что-то делать...»</p>	<p>Хронофаги, великі можливості</p>	
<p>«Можно сказать, что мой день стал более динамичным. Каждый день много дел. Много времени занимает дорога. Но я старюсь вести планнер своего дня, но пока что это не вошло в систему»</p>	<p>Темп життя, хронофаги</p>	
<p>«В некоторых фирмах разработчик должен просто покрыть все часы (это обычно 8-ми часовой рабочий день) за неделю/месяц. Заработная плата будет изменяться в соответствии с часами. Если я отработаю 80 часов – получу половину заработной платы, отработаю 250 часов – на выходе будет полуторная заработная плата. Также количество затраченного времени за день фиксирует специальная программа, поэтому тебе не обязательно находится в стенах</p>	<p>Гнучкий графік роботи (баланс)</p>	<p>Work-life balance</p>

<i>офиса, ты можешь быть хоть на Карибских островах, это очень комфортно». У сучасному повсякденному житті мобільні технології дозволяють налагодити»</i>		
<i>«...часто з'являються різні завдання по роботі, котрі необхідно виконати після закінчення робочого дня або у вихідний день»</i>	Понаднормова праця (дисбаланс)	
<i>: «Я відчуваю, що що-то в своїй житті пропускаю, тому мені здається, що ця гармонія порушена»</i>	Дисбаланс	
<i>«Для того, чтобы найти свое дело и достичь в нем успеха, я полностью сконцентрирована на своей работе и продвижению по карьерной лестнице. Именно поэтому в этот период семья, друзья, личные увлечения уходят на второй план»</i>	Дисбаланс	
<i>«...намагатися з усіх сил показати як тобі важлива ця робота».</i>	Дисбаланс	
<i>«Я додому повертаюся приблизно в 19:30-20:00. Часу на покуштувати, відпочити вже залишається не так багато».</i>	Дисбаланс	

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти «магістр»
Запорізького національного університету

Я, Ашихіна Анна Сергіївна, студентка II курсу магістратури, денної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність 054 «Соціологія», адреса електронної пошти anuka0601@gmail.com:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Бюджет часу в повсякденному житті мешканців великого і малого міста» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

13.01.2020

А.С. Ашихіна

Науковий керівник,
к.соц.н., доцент кафедри соціології

13.01.2020

Т.О. Ратушна